

I za boji šni ce

živjeti u Brodu na Savi 1914. - 1918.

Fotografija na naslovnici *Astrougarski vojnici u rovu na Isto nom bojištu*

I za boji šni ce

živjeti u Brodu na Savi 1914. - 1918.

Izložbena dvorana Muzeja
rujan/listopad 2014.

Izložba i katalog ostvareni su financijskim sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Brodsko-posavske županije.

Zahvaljujemo Državnom arhivu u Slavonskom Brodu, Galeriji umjetnina grada Slavenskog Broda, Hrvatskom institutu za povijest - Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu, Gildi i Matildi Ruži, vlasnicama Arhiva obitelji Brli u Slavonskom Brodu, dr. sc. Mati Artukovi u, Slavici Mahovne, Jesenki Miškov, Branimiru Pešutu i Zvonimiru Toldiju na ustupljenoj grafi.

UVOD

Prošlost svijeta, a osobito Europe, prožeta je sukobima i ratovima koji su odredili živote milijuna ljudi. Jedan od njih je i Prvi svjetski rat (1914. - 1918.), prvi globalni sukob u povijesti ovjeanstva. Glavni uzrok rata bile su nesuglasice između članica Centralnih sila (Njemačka, Austro-Ugarska Monarhija i do 1915. Italija) i njihovih saveznika (Osmansko carstvo, Bugarska) te Antante (Velika Britanija, Francuska, Rusija i od 1915. Italija) i njihovih saveznika (SAD, Japan, Srbija, Crna Gora, Rumunjska, Grčka...) radi održavanja i širenja nacionalnih i kolonijalnih imperija.

Neposredan povod Prvom svjetskom ratu bio je Sarajevski atentat u kojemu je Gavrilo Princip, bosanski Srbin i pripadnik terorističke organizacije Mlada Bosna 28. lipnja 1914. ubio austrougarskog prijestolonasljednika nadvojvodu Franju Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju Chotek, vojvotkinju od Hohenberga. Budući da je srpska vlada odbila dio ultimatumâ u kojemu se zahtijevalo da istragu o atentatu u Kraljevini Srbiji provedu istražitelji Monarhije, 28. srpnja 1914. Austro-Ugarska Monarhija objavila je rat Srbiji.

Na strani Centralnih sila u ratu su sudjelovali i brojni Hrvati kao pripadnici postrojbi Austro-Ugarske Monarhije, a manjim dijelom i na strani Antante kao dragovoljci iz prekomorskih zemalja (najviše iz SAD-a) te vojni zarobljenici ili bjegunci iz austrougarske vojske. Teritorij hrvatskih zemalja, izuzev dijela Srijema nije bio obuhvaćen ratnim operacijama, a odvijanje djelomičnih ratnih operacija na moru bilo je vezano uz pojedine jadranske luke i područja na istočnoj obali Jadrana. U političkom i državnompravnom smislu hrvatske su zemlje bile razdijeljene u okviru dualističke uređene Austro-Ugarske Monarhije. Kraljevine Hrvatska i Slavonija pripadale su ugarskom dijelu, Dalmacija i Istra austrijskom dijelu Monarhije, dok su Međimurje, Baranja i Bačka bile u sastavu ugarskih županija.

Veliki rat, kako su ga nazvali suvremenici na početku je zahvatio devet država, a do njegova okončanja, na bojišnicama u Europi, Aziji i Africi sudjelovalo je 28 država i izravno ili neizravno 1,5 milijarda ljudi zaraćenih zemalja ili 3/4 ukupnog svjetskog stanovništva. U borbama je poginulo i od posljedica ranjavanja i bolesti umrlo između 9 i 10 milijuna ljudi, a ranjenih je bilo više od 21 milijuna. Prema procjenama pojedinih povjesničara, iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije te Istre, Dalmacije i Bosne i Hercegovine mobilizirano je gotovo milijun ljudi, a život je izgubilo između 170.000 i 190.000. Broj neizravno poginulih ratom, osiromašenih i unesrećenih (majki i oćeva bez djece, žena bez muževa, djece bez roditelja...) daleko je veći.

Uz stradanja milijuna ljudi, razaranja materijalnih dobara, ishod Velikog rata označio je i kraj jedne epohe. Raspala su se moćna carstva: Austro-Ugarsko, Njemačko, Rusko i Tursko, a mirovnim ugovorima u poraću stvorena je potpuno nova politička podjela Europe i dugoročno određeni međunarodni odnosi u svijetu.

Obilježavajući i stogodišnjicu početka Prvog svjetskog rata, izložbom i pratećim katalogom Iza bojišnice - Živjeti u Brodu na Savi 1914.-1918., Muzej Brodskog Posavlja želi podsjetiti na minulo ratno vrijeme, prezentirati pojedine segmente života u Brodu na Savi iz vremena nevolja i stradanja, kako ljudskih tako i materijalnih, a predmetima vezanim uz vojne postrojbe i bojište, djelomice i život vojnika na bojišnici.

Posebno izdanje.
POSAVSKA HRVATSKA
List za pouku i gospodarstvo.

„POSAVSKA HRVATSKA“ izlazi svake subote u 8 sat pošte podne. CIJENA za cijelu godinu za Austro-Ugarsku i nezabranjene zemlje 8 K, za pol godinu 4 K. Za ostale zemlje 12 krunica u zlatu. Pojedini broj 20 lilita. Preplata se šalje na uplatu „Posavske Hrvatske“

OGLASI računaju se po 10 lilita po retku-redku. Kad treba oglašiti i vikendne svrabne znane papiri. Hukapite i pitajte prima uređništva. NEPRAKIRANA pisma ne primaju se. — Hukapite se na vraćaju UREĐNIŠTVO i uprave nalaze se u Manđevovoj ulici br. 41., Brodu n. 5.

Br. 27.

U Brodu, dne 29. lipnja 1914.

God. VIII.

Atentat

na prijestolonasljednika. Nadvojvoda-prijestolonasljednik Franjo Ferdinand i vojvodkinja Sofija Hohenberška pali žrtvom srbijanske urote.

Dogodio se nešto strašno. Nešto nepojmljivo i nevjerojatno. Ne vjerujemo vlastitim očima i čini nam se, da nas varaju naša ušnja.

Prijestolonasljednik naš, ponos velike habzburške monarhije, naša hrvatskoga naroda, — on leži mrtav, prostricijene glave. Plemenita njegova krv nakvasila je sarajevske pločnike.

Njegova uzvišena, plemenita supruga, koja je još jučer poput majke milovala struvinjska djeca po našim zavodima, i ona leži mrtva.

Ubijeni su od srpske ruke.

U času, kada im je naš glavni grad klicu od radosti i ušnja: u času, kada se ne zahvaljivali na oduševljenim ovacijama odanoga naroda: u času, kada je progovarala ljubav i neograničena odanost — u tom je času srbijanska urota izvršila svoju strašnu djela.

Naručeni srbijanski stranci, u društvu sa nekim ovdašnjim Srbima, bacili su bombe i pučali iz revolvera na uzvišene suprugu. — I položili su svrhu.

Mrtvi leže. Sve su ljubili narodi prostrane monarhije.

Mrtvi su ubijeni od proklete srpske ruke. Ne možemo doći, jer duša nam se diže i pjesnicu se tržeći sam od ruke.

Žrtvino je tako strašno, da ga u prvi čas ne možemo shvatiti. Samo imamo strah, da će i posljednje biti strašno.

Bude dobro, smilaj se plemenitom našem položaju: nam: prijestolonasljedniku Franju Ferdinandu i njegovoj miloj uzvišenoj supruzi!

Bude pravdom sveti ih!

Prekrasno dan omogućilo je sarajevima, da u veliku broju izođu na ulicu da dočekaju mili kraljevski par onim ljubavju, kojim su se već unaprijed veselili, da će ih dočekati. Sve su ulice bile dupkani puni neopreglednog naroda.

Visoki je par automobilom blizu Apolovom obalom i blizu Cemerije čupnje, blizu kancelarije odvjetnika i saborskog podpredsjednika Danila Dimovića imala je organiziranu srpsku bandu, da prvi put pokuša, da izvede svoju namjeru.

Bila su u svemu tri automobila. U drugom se vozio prijestolonasljednik sa suprugom. Zločinačka ruka banditska nije bila sigurna, gdje da udari. Žrtva i atentator je upisan pobozati kraj sebe: U kojem je automobilu prijestolonasljednik? — Počelnica ga je uputio, da je u trećem, a atentator je bacio bombu prema tom automobilu. Bomba nije bila pogodila, tek je ostala poradišno auto i ostavila ga sebe dublje izokopini na sred ceste. Automobilu su dalje udarili, a Njemu se Vlasot kljude kao krpa obazrela da vidi, što se zbilo.

Atentator je smjena metnuti u usta neko materije. — Naglo bježni, te je na zida vadio u Mihajku. Dvojica su se ljudi odmah sa njim dali u potjeru i uhvatili ga. U njem se odmah prepoznao dobro

poznati Sarajevu žestoki socijalističko-anarhistički agitator i terorista, koji je istom takovom svjetom volio i svoje srpske podvige — tipografa Čabotović, zvanog Čabrima, gostioničara i kaverdije u Franju Josipa ulici.

Ovom je zgodom na ovom mjestu ranjevu više utuba.

Istom što su automobilu metnuli ovo jedino nesreću, dočekao ih je drugi bombaš atentator u blizini Cemerije Čuprije.

Tu je bačena bomba upravo na prijestolonasljednikov automobil, no i tad banditska četa nije mogla uzati uspjeha. Bomba je pala ispod stražnjeg dijela i odletila ga, no od visokog carskog para nije bio niko ranjen. Ranjeno je nekoliko od ljudi, što su u blizini stajali, a jedno je dijete ostalo na mjestu mrtvo. — I taj je atentator ubravan.

Prijestolonasljednik i milostiva mu supruga odvezli su se zatim u gradsku vijećnicu, gdje ih je dočekalo općinsko vijeće. Kad je gradonačelnik g. Frim m. Čučić rekao da pozdravi preljene goste, odrezilo mu je Nadvojvoda rekao: „Lijepo ste me bombama dočekali!“ — Načelnik se promenio, jer mu o svemu nije bilo ništa poznato, a nadvojvoda je na prvu riječ načelniku odvratio: „Nichts weiter reden!“ — Ništa dalje ne govorite! — te je onako.

Automobilu su krenuli, da kroz Franje Josipa ulicu i Rudolfov ulicu pođu prema Stolnoj crkvi. Kod Latinske kupače, uz Schillerovu trgovinu, dočekao je treći atentator Gavrilo Princip, Sebin iz Grahova, čija beogradske gimnazije. Ispalio je nekoliko hitaca iz revolvera i ti su bili grozni, našli su žrtve — bili su automobili: Nadvojvoda je jednim hitcem pogoden u lubanju, a drugom u slabine. Njegova je Vlasot pogodjena također u slabine. Kraljević i supruga ostali su na mjestu mrtvi.

I taj je atentator ubravan. A kad su ga uhvatili i odveli na policiju, prvi je bilo što je izjavio: „Učinio sam to kao Srbin nacionalista!“

Kraljevski je automobil u surčin Apolovima odmah odpremljen u Konak, gdje se skupio sav generalitet i odličnici.

Vijest o atentatu i velikoj nesreći digla je prava uzburu u gradu. Istraga se na sve strane vodi, jer je očigledno, da se brojna srpska banda uzorno organizirala, da izvrši dan — dan Koozovski savetnik.

Kada se proučila prva vijest o atentatu, te se kazalo, da prijestolonasljednik nije odjedjen, poznio je prešov, g. nadbiskup dr. J. Stadler sa prešov, g. biskupom dr. Saričom i papirskim delegatom preš. O. Bastienom u konak, da izraze Nj. Vlasotima naučeske i sjedno svoju tadošt, što su izbjegli nesreći. Megutim, kad dugjote u konak — vidjelo svu strahnu istinu. Konstituirani pokrekoše kod mrtvih tijela i ponudilo se Bogu za plemenite njihove duše. — VIL. n. p. Pontingam podijelio je objema vjerskim odričenjima i posljednje pomati.

„Mr. Dawnik“

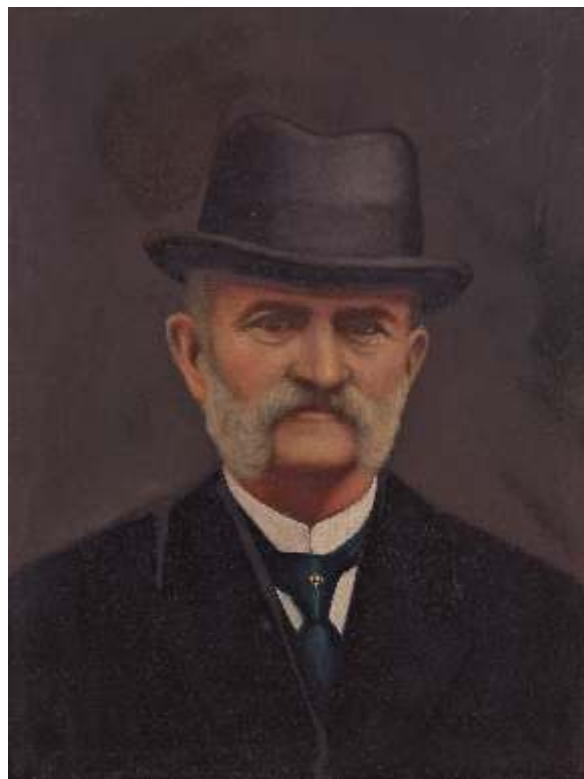
IZA BOJIŠNICE

Živjeti u Brodu na Savi 1914. - 1918.

Do raspada Austro-Ugarske Monarhije, Brod na Savi svojim je geostrateškim položajem bio važna točka za oboje strane. Upravo zbog svoje pozicije Monarhije u Bosni i Hercegovini te njezinog prodora na jugoistok, koji se i dogodio tijekom Prvog svjetskog rata. Smještaj grada na sjecištu kopnenih, vodenih i željeznih prometnih pravaca, koji su povezivali periferiju (Srijem i Bosnu) s državnim središtima Hrvatske i Monarhije (Zagrebom, Budimpeštom i Bečom), gradu je donio niz prednosti. Posljednjih desetljeća 19. i početkom 20. stoljeća, Brod se ubrzano razvijao i prerastao u upravno, gospodarsko, političko, zdravstveno, kulturno i prosvjetno središte slavonskog dijela Posavine. Razvoj industrije, obrta, trgovine i prometa, proletarizacija sela i stalna doseljavanja pridonijeli su rastu gradskog stanovništva, koje se od 1871. kada je Brod dobio status grada, s 3.398 uvelo na 9.142 stanovnika 1910. godine.

Dominantna politička ideja na brodskom području prije i za vrijeme Prvog svjetskog rata bilo je pravaštvo. Nakon raspada Stranke prava, a osobito od početka 20. stoljeća najpopularnija je bila ista stranka prava dr. Josipa Franka "frankovci", o čemu najprije svjedoči i veliki protivnik Frankove stranke, Frano Supilo koji je brodski izborni kotar nazvao "kulom frankovčikom". Dan nakon atentata na Franju Ferdinanda, 29. lipnja 1914. u Brodu je održana izvanredna žalobna sjednica Gradskog zastupstva, s koje je oduševljeni građani su se obratili caru Franji Josipu I. Gradonaelnik Stjepan Benević tom je prigodom istaknuo državničke i vojničke vrline preminulog prijestolonasljednika te se obratio na "patriotsko obinstvo javnim pozivom da u gradu duboke tuge okiti svoje kuće i žalobnim crnim zastavama".¹ Na istoj je sjednici zaključeno da će Gradsko zastupstvo naznačiti mislima zadužnicama na koje će pozvati i građane. Nekoliko dana kasnije, 3. srpnja 1914., frankovci su u Brodu organizirali protusrpske demonstracije. Zbog izgredata i oštećenja kuća, u gradu je proglašeno izvanredno stanje.² U cilju normalizacije odnosa, izaslanstvo 25 najviših Srba s brodskog područja, ishodište je obećanje bana Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Ivana baruna Skerleca kako će poraditi na smirivanju napetosti, čemu je značajno pridonio i Dragan vitez Trnski, vladin povjerenik na mjestu velikog župana Požeške županije.

Na ključnoj poziciji grada Broda ratnih su godina bili pravaš Stjepan Benević,³ gradonaelnik te Milan Thanhoffer,⁴ vladin povjerenik. Stjepan Benević je 20. svibnja 1915. smijenjen s dužnosti gradonaelnika, s obzirom na to da je s bivšim narodnim zastupnikom i članom Gradskog zastupstva dr. Ivom Elegovićem te gradskim inženjerkom Ivanom Kerdićem, optužen za špijuniranje u korist Kraljevine Srbije. Po odluci vojnog suda pritvoreni su u Donjoj Tuzli, a njihovu je obranu preuzeo narodni zastupnik brodskog kotara, odvjetnik dr. Vladimir Prebeg. Budući da su oslobođeni svih optužbi, 14. kolovoza 1915. pušteni su iz pritvora.⁵ Dužnost

Stjepan Benević, gradonaelnik Broda na Savi

¹ Knjiga zapisnika Gradskog zastupstva u Brodu na Savi, 22. ožujka 1910. - 24. travnja 1915., 361.

² Ivan Kovačević, Radnički pokret u Slavonskom Brodu 1873.-1914., Slavonski Brod, 1976., 201.

³ Stjepan Benević (1863.-1922.), gradonaelnik Broda: 1. rujna 1909. - 31. siječnja 1910., 20. lipnja 1911. - 20. svibnja 1915., 28. siječnja 1917. - 30. srpnja 1919.

⁴ Milan Thanhoffer, vladin povjerenik u Brodu: 21. svibnja 1915. - 27. siječnja 1917.

⁵ Hrvatska obrana, br. 197., 19. kolovoza 1915.

gradona elnika Ben evi je preuzeo krajem sije nja 1917., a nakon izbora za Gradsko zastupstvo, održanih 8. i 9. lipnja 1917., ponovno je izabran za gradona elnika.

Uz prednosti koje su Brodu omogu avale razvoj, njegov geostrateški položaj donosio je gradu i znatne poteško e, osobito vidljive u vrijeme ratova. Tijekom okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine, glavni prodor vojske odvijao se preko Broda u kojemu je bila jedna od najve ih vojnih opskrbnih baza. U gradu su podignute drvene barake za smještaj ranjenih i bolesnih vojnika, budu i da kapaciteti postoje e vojne bolnice nisu bili dostatni. Isto se doga alo Brodu i tijekom Prvog svjetskog rata, samo u znatno ve im razmjerima.

Svih ratnih godina u gradu je kontinuirano boravilo po nekoliko tisu a vojnika. Teško e prouzro ene ratom osje ale su se svugdje, no "u Brodu se osje a osobito, budu je Brod to ka zgodna radi vlaka, da se vojska može slati ili u Bosnu ili gore prema Italiji. Stoga ovdje u Brodu ima uvijek rezerve vojske, oko više hiljada, i kada jedni odu na ratište, drugi prispiju. I tako biva neprekidno... Na Vijušu, Pašnjaku neprekidno vojska u logorima prebiva sa množinom konja, a bilo je i kolonah s kolima. Koja vojska odavde, kad joj zapovied stigne, putuje na ratište, ili u Italiju, ili u Bosnu ili u Galiciju. Vojske je ovdje uvijek i neprekidno na prolazu i putovanju i na kra em odmoru".⁶ U kolovozu 1915. "vojska je silna prolazila kroz Brod u Bosnu, Crnu Goru i Albaniju. Zimi 1915. i s prolje a 1916. bile su vrlo mnoge Kolone u Brodu na 'Vijušu' pašnjaku te nisu štedili nijedne ograde. Polomili, odnieli i popalili..."⁷ Godine 1916. "kroz grad Brod prolazila je silna vojska prema Srbiji, prema Crnoj Gori i prema Italiji. Silni Thren, konji, automobili, hrana, sjeno, slama, odielo, i to je vrlo mnogo prolazilo kroz Brod."⁸

Gospodarstvo i opskrba stanovništva

Pred rat, Brod se svrstavao u skupinu najrazvijenijih gradova Slavonije, u kojemu je 1910. godine poslovalo 16 poduze a. Pored drvne industrije kao okosnice gospodarstva, razvijena je bila industrija gra evinskog materijala (ciglane), mlinarska te industrija alkohola. Odlazak muške radne snage na bojište odrazio se na industriju Broda i njen razvoj. Iako su mnogi Bro ani bili na bojištima, uz "Slavoniju" društvo na dionice za industriju drva u ijim je prostorima od 1917. djelovala i trgova ka tvrtka "Una", uspješno su poslovale Sredoto na pecara žeste (od 1917. zadruga) jer su bolnice koristile velike koli ine alkohola, pivovara Davida Dombovi a, prehrambena industrija uop e te obrti.

S obzirom na udio agrarne komponente u onovremenoj privredi, loši vremenski uvjeti dodatno su otežavali ionako teško stanje u poljoprivredi izazvano nestašicom radne snage. Urodi su bili slabi, jedva dostatni za preživljavanje."Godina 1914. bila je i uslied toga Svjetskog rata strašna, a i po sebi je bila dosta žalostna. Usievi su dali polovi ni plod u ob e, vinogradi dapa e izpod polovice. Rie ju, bieda i nevolja na sve strane. Prolje e (1915.) bilo kišovito, vrlo se teško moglo usijati proljetne usieve, a to tim težje, što su ljudi na ratištu, što je zdrava i kriepka to je na ratištu i u vojsci, a starci, djeca i žene su kod ku e te neima radnih sila da obave teža ke poslove... Ostalo je neobradjene zemlje i neposijanih usievah uslied pomanjkanja konjah i ljudih, koji su jedni i drugi uzeti u vojsku. A uz to i stariji sviet morao je i i sa kolima i konjima u kolone, a mnogi i na teža ki posao na popravak puteva i tomu sli nog. Tako da je ostalo malo tegle e marhe i radenih silah u narodu".⁹ Godine 1916. urodi su bili prosje ni, 1917. vo e je uništio mraz, a svi usievi osim donekle žitarica stradali su od suše. Urodi 1918. bili su polovi ni, a jesensku su sjetvu onemogu ile kiše. Kako bi se obavili poljoprivredni radovi, Naredbom Kraljevske zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo od 17. velja e 1915. uvedena je institucija mobe, kojom se gospodarski poslovi u selima obavljaju me usobnom pomo i suseljana, a u svakoj se upravnoj op ini morao osnovati jedan ili više "gospodarstvenih odbora za obradbu zemljišta".¹⁰

Da bi se zadovoljile minimalne životne potrebe žitelja Broda, u jesen 1914. godine uvedena je gradska aprovizacija,¹¹ obavljano je racioniranje namirnica i drugih potrepština, odre ivane su maksimalne cijene

⁶ Kronika Franjeva kog samostana u Brodu na Savi, IV (1879-1932), Slavonski Brod, 2003., 277.-279.

⁷ Isto, 281.

⁸ Isto, 282.

⁹ Isto, 277.

¹⁰ Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo, br. I.-1232, Zagreb, 1916., 93.

¹¹ Aprovizacija - djelatnost države koja u kriznim razdobljima gra анима osigurava minimum prehrane i drugih potrepština, tako eri ustanova koja se bavi opskrbom. Postupak je skup (kartice, to kice i dr.) izložen mogu nostima velikih malverzacija pa se rijetko primjenjuje, Hrvatska enciklopedija, 1, Zagreb, 1999., 312.

pojedinih proizvoda (mesa, ribe, mlijeka, sira, vrhnja, maslaca, masti...), a za njihovo su kršenje predviđene novčane i zatvorske kazne. S obzirom na zloporabe u opskrbi živežnim namirnicama i pojavu ilegalnog tržišta, uvedene su iskaznice za mast, brašno, šećer, krumpir, grah, petrolej... Radi opće nestašice brašna Gradsko poglavarstvo naredilo je da se "od danas (23. III. 1917.) u gostionama, izkuhaonama i kavanama smije pojedinom gostu kod jednoga obroka jela, kave ili čaja i t. d. dati samo jedan komad kruha. Osim uz drugo jelo ne smije se kruh uopće više prodavati. Prekršitelji ove odredbe bit će kažnjeni zatvorom do šest mjeseci i povrh toga novčanom globom do dvije hiljade kruna, a u opetovanom slučaju oduzete obrtne dozvole."¹² Brođane se ratnih godina stalno pozivalo na štednju svih potrepština.

Opskrba domaćeg stanovništva, vojnika, ranjenika i izbjeglica, prouzrokovala je nestašicu i poskupljenje prehrambenih namirnica i ostalih životnih potrepština koje se iz godine u godinu povećavalo. O stalnom rastu cijena pojedinih proizvoda svjedoče i brođski franjevci: "Uslijed rata povećala je cijena živežu, hrani, žitu, kukuruзу, obući i odjeći i rapidno rasti. Uslijed tih silnih vojnikah poskupilo je sve po redu. U narodu se najde novca, budu goveda, rogatu marvu skupo prodaje i drugu marvu kao svinje, konje vrlo skupo prodaje. A i sa hranom seljaci trguju i nepazi se na maksimalnu cijenu koja je bila 42 kruna Meter žita. Prodavalo se ispod ruke Meter žita po 200 krunah u gotovom... Seljaku su opredjelili maksimalnu cijenu i to Meter pšenice 42 kruna, kukuruza Meter 28 kruna, zob Meter 30 kruna i ječma Meter 30 kruna. Trgovcima i obrtnicima nisu odredili maksimalne cijene, nego oni po volji gule narod. Pomislimo, par običnih opanakah 100 kruna, par cipela 100 do 120 kruna, par izamah 200 kruna, Rif običnog prostog Beza 10 kruna do 15 kruna, sukna Meter 60 kruna do 100 kruna, boljeg do 150 kruna... U trgovini Špeceraju od najmanje stvari do najveće sve je peterostruko poskupilo. Trgovci, Kavanari, Birtaši obogatili vrlo brzo u kratko vrijeme, a sve na račun naroda, koji je najviše dao u ovom Svjetskom ratu. Dao je narod: svoje anški material u frontu i u Thren Train (opskrba), dao je konje, kola, krmu, volove, mule, magarce, riječju sve je narod dao, a na njega se najmanje pazi, svi ga redom gule. Iz vojske se izvlače kako koji može, ali ratar poljodjelac, narod on mora u frontu."¹³

Da bi vođenje rata bilo što uspješnije, naredbom Kr. ug. ministra za zemaljsku obranu izdanom 25. rujna 1915. započelo je rekviriranje kovinskih predmeta upotrebljivih u ratne svrhe. Gradsko poglavarstvo oglasima je pozivalo stanovništvo na obvezu predaje ovih predmeta, s upozorenjem da će se uz provedbu kaznenog postupka svi nepredani kovinski predmeti zaplijeniti. U ratne su svrhe i iz crkava rekvirirana zvona. Iz Franjevačkog samostana 2. rujna 1916. skinuta su tri zvona (ukupne težine 512 kilograma po 4 kruna kilogram) o čemu je kroničar zapisao "Zaista žalostno stanje da posvećena Zvona, koja su prije pozivala na molitvu i u hram Gospodnji u Crkvu, sada će preljeti u Mužare i Topove da budu na ubijanje ljudi. Jedno je još zvono ostalo u našem Tornju. Nješto se pogovara da će i ta zadnja Zvona vojnička Uprava pokupiti u Ratne svrhe. Sa uvaj nas Bože! Da se bar to nedogodi da ostanemo i bez jednog zvona."¹⁴ Posljednje je zvono ipak ostalo samostanu.

Zdravstvene ustanove

U gradu je tijekom rata zbrinuto i liječeno na tisuće ranjenih i bolesnih vojnika, među kojima je bilo i onih s opasnim zaraznim bolestima, posebice kolerom, tifusom i dizenterijom. Jedna od zadaća vojnih i civilnih vlasti bilo je sprječavanje prijenosa zaraznih bolesti s vojnika na civilno stanovništvo, budući da su vojnici bili glavni donositelji zaraznih bolesti u područja iza bojišnice. Odjel za unutarnje poslove Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade upućivao je okružnice nižim upravnim oblastima u županijama i gradovima s naputcima za suzbijanje pojedinih zaraznih bolesti. S obzirom na to da se kolera pojavila u Brodu već 1914., iste je godine podignuta posebna zgrada za oboljele, a proširen je i Odjel za zarazne bolesti u Gradskoj bolnici i izmješten iz glavne zgrade.¹⁵ Prema zdravstvenom izvješću, kolera se tada nije proširila na civilno stanovništvo, iako su u grad dolazili oboljeli vojnici, jer su civilne i vojne oblasti strogo primjenjivale zdravstveno-redarstvene mjere. Kolera se u Brodu ponovno pojavila sredinom lipnja 1915. godine i trajala je gotovo do kraja listopada.

¹² Posavska Hrvatska, br. 12, 24. ožujka 1917., 4.

¹³ Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV (1879-1932), Slavonski Brod, 2003., 282, 285.

¹⁴ Isto, 283.

¹⁵ Vijoleta Herman Kauri, Projekt gradnje vojne zarazne bolnice u Brodu na Savi za Prvoga svjetskoga rata, *Scrinia Slavonica*, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest 9 (2009.), 278.

Bolnica u Radni kom domu

Proširila se i na gradsku okolicu, a "u Slobodnici, Varošu, Gromniku i Sibinju i po drugim okolišnim selima bilo je i po više slučajeva mrtvih umrlih od kolere."¹⁶ Koleru su u Brod donijeli vojnici, koji su početkom ljeta počinjali pristizati iz Bosne i s balkanskog ratišta, a dio oboljelih došao je i iz Srijema. Kraj 1915. godine obilježila je epidemija boginja, 1916. u gradu se pojavio šarlah, u jesen 1917. tifus, a tijekom 1918. ponovno kolera.¹⁷

Uz bolnicu Crvenog križa¹⁸ te pri otvaranju bolnicu *K.u.K. Reserve Spital* u tvrđavi, za potrebe vojne bolnice korišteni su i prostori Radničkog doma, Građanske škole na glavnom gradskom trgu¹⁹ i Franjevačkog samostana. "Dne 2. rujna 1914. dojdjoše u ovaj Brodski samostan dva oficira iz Bosanskog Broda, pregledaše samostanske prostorije i odrediše da se Samostan uzme za vojničku bolnicu... Dne 15. Rujna 1914. u jutru dovezoše šestorakola daske i krevete vojničke u Samostan, a oko 60 momaka vojnika unidjoše u Samostan traže ključ i od samostanskih sobah da posoblje izbace van, što su i učinili. Sve su stvari iz soba pobacali na tavan. Žito, zob, ječam u vrelu i pak vozu i iz Samostana. Na sreću u neki dobar Židov Salamon Merkadić dao je i vrelu i zajam Samostanu i primio je i spremio žito, ječam i zob na svoj tavan, inače bilo bi vrlo neugodno za Samostan da mu nije spomenuti Salamon pomogao."²⁰ U prostore samostana smješteno je 145 kreveta, a prvi ranjenici, i to oni s ratišta u Srbiji, primljeni su 28. rujna 1914. godine.

Nakon kraćeg premještanja u Srbiju, vojna bolnica je već 16. prosinca 1914. ponovno u samostanu u kojemu je djelovala do kraja rata, a "ranjenikah je bilo tečajem vriemena mnogo. Kad su se oporavili, otišli su dalje, a došli bi drugi. I tako je to bilo neprekidno. Dosta ih je i umrlo. Vladala je 'Kolera', 'Ruhr' (Srdobolja), Typhus i neki slučaj i Fleck (Priljavi) Tiphusa je bilo."²¹ Zdravstvene institucije u Brodu, 21. listopada 1914., s vojnom i civilnom pratnjom posjetio je nadvojvoda Franjo Leopold Salvator u "kojima je našao red i isto u ter izrazio svoje zadovoljstvo kako na srdačnom i lojalnom držanju građanstva tako i na plemenitom nastojanju grad.

¹⁶ Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV (1879-1932), Slavonski Brod, 2003., 279.

¹⁷ Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod, Slavonski Brod, 1975., 60-61.

¹⁸ Bolnica Crvenog križa otvorena je 4. kolovoza 1914. u zgradi Maarske škole. Imala je 206 kreveta za vojnike i 5 kreveta za asnike. Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915., Ratni almanah, Osijek, 1915., 77.

¹⁹ Mirko Marković, Brod, Kulturno-povijesna monografija, Slavonski Brod, 1994., 221.

²⁰ Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi IV (1879-1932), Slavonski Brod, 2003., 275-276.

²¹ Isto, 276.

ob inara da se zdravstvene humanitarne institucije podupiru²² te ban Ivan barun Skerlec prilikom posjeta Brodu 10. rujna 1915. godine.

S obzirom na to da je ranjenih i oboljelih u gradu bilo mnogo, a osoblja u bolnicama nedostatno i književnica Ivana Brli -Mažurani radila je kao bolni arka Crvenog križa. Za svoj predani rad dobila je odlikovanje. U jednom od pisama majci, istaknula je "Medjutim mi sve tri (Zora, Nada i ja) imamo toliko posla sa bolni arskom službom, da smo posve otrgnute od sveg ostalog života. U koliko naime nismo u bolnici, u toliko opet neprestano razgovaramo i brinemo se i dogovaramo se kako ćemo dalje sa našim bolesnicima. Pravo je čudo kakovo se tiesno čuvstvo interesa dobije za ovakove nesretnike, koje zdravlje sbilja izključivo od nas gospođa ovisi, pošto doktori zaista nedospijevaju ama ništa u njihovu korist uiniti, nego samo neki dnevni pregled obavljaju... Dolazimo u našoj bolnici (garnisonskoj) u vrlo blizu doticaj sa vojni kim životom, pak Ti nemogu kazati kako čudnovate i nove poglede dobivamo na život u obična i na rat napose, u ovom saobraćaju sa našim vojnicima svih mogu ih narodnosti. To je jedna študija o vojne anstva i one velike snage koja leži u pasivnoj uztrajnosti seljaka, osobito našega."²³

U okviru mjera za suzbijanje zaraznih bolesti, koje su predstavljale veliku poteškoću u gotovo od početka rata, vojne su vlasti 1915. započele planirati izgradnju vojne zarazne bolnice. Trebala je biti smještena uz prugu na istočnom prilazu gradu budući da je najveći broj zaraženih vojnika dolazio sa srpskog ratišta. Spoj s glavnom cestom prema Osijeku omogućavao bi lak dovoz bolesnika ili prijevoz oporavljenih u unutrašnjost Slavonije. No, unatoč ratnim uvjetima i potrebi koncentracije zaraženih na jednom mjestu, bolnica nije izgrađena jer se složena upravna i građevinska procedura provodila do detalja, pa su do završetka rata obavljene samo pripreme administrativne radnje.²⁴ Osim bolnica za liječenje civilnog stanovništva i vojnika, u Brodu je tijekom rata djelovao i veterinarski centar specijaliziran za liječenje konja, odnosno c. i kr. konjska bolnica.

Prosvjeta, kultura i društveni život

Nastava se u školama odvijala otežano, s obzirom na to da je znatan broj učitelja mobiliziran, a u pojedine su školske zgrade smještene vojne postrojbe ili bolnice. U okružnici Kraljevske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 31. srpnja 1914. učitelji u učiteljima pučkih škola navodi se "da će sva učiteljska lica, koja nisu vezana vojnom dužnosti, gdje god im se za to prilika pruži, neutrudivo potpomagati za vrijeme rata vojničke i građanske oblasti u svakom pravcu, a naročito kod ukončenja i opskrbe vojništva, kod njege ranjenika, kod drugih poslova namijenjenih spremi vojske i kod akcije za podupiranje oskudnih obitelji mobilizovanih vojnika, ulažući sve svoje duševne i fizičke sile za kralja i domovinu."²⁵

Prve ratne godine, od 220 učitelja na području Požeške županije mobilizirano ih je 85. Naredbom Kraljevske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 21. kolovoza 1914. svi učitelji koji nisu mobilizirani pozvani su da 1. rujna 1914. započnu nastavu u javnim nižim i višim pučkim školama te ženskim stručnim i šegrtskim školama. U mjestima gdje su školske zgrade ustupljene vojsci, općinskim i gradskim poglavarstvima naloženo je da nastavu organiziraju u drugim prikladnim javnim ili privatnim prostorima. Tamo gdje prostori nisu osigurani, po etak nastave je odgođeni, a učitelji su raspoređeni u druge škole. U učitelji koji su ostali u mjestima službovanja stavljeni su na raspolaganje općinskim i gradskim poglavarstvima, koja su ih prema uputama vladinih povjerenika rasporedila na rad u mjesnim institucijama namijenjenim potrebama vojske, njezi ranjenika, aprovizaciji stanovništva, skrbi za obitelji mobiliziranih vojnika, u rad odbora za gospodarske poslove, povjerenstva za suzbijanje zaraznih bolesti... Budući da je tijekom rata u Višoj pučkoj školi na Jelačevom trgu bila smještena vojna bolnica, nastava se održavala u zgradi "Ženske učionice" i s njom spojene "Ženske stručne škole" u Gunduličevoj ulici.

Uz nastavu u školama, učitelji i učiteljice su s učenicima prikupljali dobrovoljne priloge za vojnike, ratne invalide, Crveni križ, bolnice, ratnu siročad. Prikupljali su hranu, novac, posteljenu, platno, pokrivače, kaučuk i

²² Knjiga zapisnika Gradskog zastupstva u Brodu na Savi, 22. ožujka 1910. - 24. travnja 1915., 377.

²³ Arhiv obitelji Brli -HR-DASB-354, pismo majci, 6. listopada 1914.

²⁴ Vijoleta Herman Kauri, Projekt gradnje vojne zarazne bolnice u Brodu na Savi za Prvoga svjetskoga rata, *Scrinia Slavonica* 9(2009), 286.

²⁵ Službeni glasnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 14. kolovoza 1914.

kovine upotrebljive u ratne svrhe. Brali su kupinovo lišće od kojeg se pripremao čaj za vojnike. Umjesto predmeta propisanih nastavom za ženski rad, učiteljice su sućenicama pletle čarape, kape, rukavice, pletenice od slame, šivale vreće za pijesak i rublje za vojnike. Odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade, u travnju 1915. ponudio je školama značajke u obliku bijelo emajliranog istokrajnog križa sa zlatnim rubovima i natpisom "Mladež domovini 1914 - 1915." te dopisnice, koje su sućenici otkupljivali u korist Crvenog križa, ratne siročadi...

S obzirom na nestašicu radne snage, sućenicima je dopušteno izostajanje s nastave radi obavljanja lakših gospodarskih i kućanskih poslova, a "u slučajevima osobite potrebe može učitelj sporazumno s općinskim školskim odborom uputiti sve raspoložive sućenike i sućenice viših razreda da uz njegov nadzor zajednički obave besplatno koji lakši gospodarski posao kod onih siromašnih posjednika kojima manjkaju radne sile radi toga što su im članovi obitelji pozvani pod oružje."²⁶

Višegodišnje nastojanje Brođana da se u gradu otvori gimnazija, realizirano je posljednje ratne godine. Naime, naredbom Kraljevske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 21. veljače 1918. godine, Viša pučka škola pretvorena je u realnu gimnaziju. Ućenici prvog i drugog razreda upisani su 1. i 2. ožujka 1918., nastava je započela 5. ožujka, a školska godina završila je 30. lipnja 1918. godine.²⁷

Izbijanjem rata kulturni i društveni život potisnuti su u drugi plan. Prema dosadašnjim saznanjima, aktivno je ostalo Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo koje je u humanitarne svrhe priređivalo proslave, zabave i posijela. Rat je prekinuo djelovanje najstarijeg broskog društva Hrvatskog pjevačkog društva "Davor", čija je knjiga zapisnika ostala neispisana od 21. srpnja 1914. do 30. siječnja 1919. godine.²⁸ U kinu "Urania" održavane su projekcije filmova, a kazališna je djelatnost oživjela tek polovicom 1918. godine. Nakon četverogodišnje stanke, od 1. lipnja 1918. u dvorani "Kasine" gostovanje je započela kazališna družina, koja je izvodila predstave u humanitarne svrhe. Riječ je o dobrotvornom kazalištu čiji su ansambl članovi osječkog i varaždinskog kazališta a prihod su donirali ratnoj siročadi.²⁹ Stranice "Posavske Hrvatske" donosile su vijesti s ratišta, službena priopćenja državnih, gradskih i vojnih vlasti, razne promidžbene tekstove, bilo da je riječ o dobrotvornim društvima i priredbama, vojnim uspjesima, odlikovanjima, pozivima na upise ratnog zajma, reklamnim oglasima...

²⁶ Isto, ožujak 1915.

²⁷ Ivan Medved, 90 godina gimnazije "Matija Mesić" u Slavonskom Brodu, katalog izložbe, Slavonski Brod, 2008., 7-8.

²⁸ Ivanka Bunčić, Hrvatsko pjevačko društvo "Davor", Vijesti, Godišnjak Muzeja Broskog Posavlja 8 (1994.), 57.

²⁹ Posavska Hrvatska, br. 21, 25. svibnja 1918.

Dobrotvorna djelatnost

Da bi se u ratu osigurala prednost, na različite se načine mobiliziralo narod, pripremalo ga se na odricanja i poticalo na solidarnost. U prikupljanje pomoći vojnicima na bojišnici, invalidima, obiteljima mobiliziranih, poginulih, ranjenih i zarobljenih vojnika, ratnoj siročadi i siromašnim sugrađanima uključila su se humanitarna društva, učitelji, crkva, Crveni križ... Veliki doprinos u zbrinjavanju potrebitih, svojom je djelatnošću pružila brodska podružnica Crvenog križa. Na dan objave rata Srbiji, 28. srpnja 1914. sazvala je izvanrednu glavnu skupštinu, na kojoj je zaključeno da se odbor proširi, okupi što više osoba koje bi sudjelovale u radu društva, njegovale ranjenike, prikupljale prinose u novcu i naravi.³⁰

Gradsko je zastupstvo na sjednici održanoj 3. kolovoza 1914. izdvojilo 1.000 kruna za obitelji vojnika i ustrojilo odbor za prikupljanje novih sredstava pod predsjedništvom gradonačelnika, a građanima je uputilo proglas s pozivom "da što više učestvuje sa prinosom budućim, budućim živežnim namirnicama."³¹ Uz Gradsko poglavarstvo koje je uz organiziranje sabirnih akcija, izdvojalo i sredstva iz proračuna, pojedina poduzeća, ustanove, društva i pojedinci donirali su novac ili se angažirali na prikupljanju dobrovoljnih priloga. "Slavonia" društvo na dionice za industriju drva utemeljila je zakladu "Kundak u željezu" za koju su organizirane sabirne akcije u korist vojnih pripadnika 13. zagrebačkog zbora i njihove obitelji te za siromašne Brođane. Novac su povremeno donirali: Centralna pecara žeste, Hrvatska eskomptna i mjenjačka banka, kino "Urania", Glazbena kapela Izidora Steinera, Zadruga "Socijalistički radnički dom", brojni pojedinci...

Pozivu dr. Josipa Šilovića, predsjednika Središnjeg zemaljskog odbora za zaštitu porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika Kraljevine Hrvatske i Slavonije upućenog hrvatskom narodu odazvali su se i Brođani te 22. travnja 1917. organizirali Dan ratne siročadi. Tom prilikom "sabrana je školska mladež zemaljske višepučke škole i školska mladež dječja pučke škole svotu od K 1.336.88, što dokazuje da je naše patriotsko građanstvo od srca darivalo. Lijepa je pojava kod naših šegrti, koji su od svojih teškom mukom prištedjenih filira, darovali ratnoj siročadi svotu od K 33.26."³² U prikupljanju pomoći na Dan ratne siročadi Brođani su sudjelovali i sljedeće godine. Dobrovoljne priloge prikupljali su i za podizanje ratnog spomenika u Brodu, a kino "Urania" u tu je svrhu priredilo dvije projekcije filmova o krunidbenim svečanostima kralja Karla IV. i kraljice Zite. Uključili su se i u akciju "Milijun cigareta za naše ratnike" koju je organizirao Savez gostioničara Hrvatske i Slavonije. Novac za potrebe prikupljao se i prigodom proslava blagdana, imendana i rođendana vladara, obilježavanja obljetnica, održavanja različitih sastanaka, umjesto kupnje vijenaca za umrle...

Na prikupljanju dobrovoljnih priloga osobito se angažiralo Hrvatsko dobrotvorno gospojinsko društvo, koje je priređivalo ajne večeri i zabave. Prigodom jedne sabirne akcije 1917. godine odaslalo je "našoj domaćoj pukovnici br. 78 - na bojno polje, bojna pošta 634, a za 'Vojnički dom' na ratištu za uskrasne blagdane: 2 sanduka slijedećeg sadržaja: 50 kg. šećera, 7 1/2 litara ruma, 2 kg. finog čaja, 13 kg. 34 dkg. ajnog peciva, 1000 komada razglednica, 10 tuceta olovaka, 10 mosura konca, 100 zamotaka šivanih igala, jedno godišće ilustriranog lista, dva godišta 'Illustriertes Blatt', 1000 araka listovnog papira i toliko kuverata."³³ Kako bi prikupilo što više novca, obratilo se Brođanima sa zamolbom da svi oni koji još nisu članovi, pristupe društvu uz mjesečni doprinos od 1 krune.

³⁰ Do 14. lipnja 1915. podružnica Crvenog križa zbrinula je u bolnici 2.950 bolesnika, na kolodvoru je nahranila 25.776 ranjenika koji su bili u prolazu te još 2.865 osoba u bolnici. Prikupila je 17.185, 65 kruna, živežnih namirnica u vrijednosti od 20.000 kruna i mnogo rublja. Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915., Ratni almanah, Osijek, 1915., 77-78.

³¹ Knjiga zapisnika sjednica Gradskog zastupstva u Brodu na Savi, 22. ožujka 1910.-24. travnja 1915., 367-368.

³² Posavska Hrvatska, br. 17, 28. travnja 1917., 3.

³³ Posavska Hrvatska, br. 14, 7. travnja 1917., 3.

Gradjani! Rodoljubi!

„Kad otaca neima, nek se spasu djeca“

Na tisuće nejake, gladom izkušane dječice, blijeda lica, upalih očiju — siročadi na polju slave poginulih otaca — ostavlja opustjele domove i mrzla ognjišta, ter sklopljenim ručicama plačući mole: „primite nas, otmite nas gladi, spasite nas!“

Hrvatska objeručke otvara širom vrata pragova svojih, na majčinim grudima grije siročad dragu i odkidajući zalogaj kruha od ustiju svojih, daruje, tješi, spašava dječicu milu!

Odazivajući se svetoj humanitarnoj dužnosti i obćem pozivu „Središnjeg zem. odbora za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika“ priredjuje podpisani gradjanski odbor u korist siročadi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije u Brodu na Savi dne 25. svibnja 1918. u svim prostorijama „Kasine“

≡ VELIKO GRADJANSKO POSIJELO ≡

uz sudjelovanje vojničke glazbe domaće c. i kr. pješ. puk. 78. iz Osijeka.

RASPORED:

Vojnički koncert uz nevezano umetnute točke (proslav, solo na harfi, zborna pjevanje, deklamcija, slikoviti nastup mladeži itd.)
Ulaznica po osobi K 5,- po obitelji K 10,-   Preplate primaju se sa zahvalnošću.   Početak tačno u 8 sati na večer.

BRODJANI! JUGRADJANI! Odazovite se svi bez razlike. Dobre majke, otcovi i braćo, otvorite srca sinjoj siročadi. **Darujte obilato, jer tko siroti daje Bogu daje.**

Gradjanski odbor

Zbrinjavanje izgladnjele djece

Uz tisuće vojnika i ranjenika, koji su tijekom rata prolazili ili se određeno vrijeme zadržavali u gradu te izbjeglica, u Brodu je od 1917. godine organiziran prihvata djece ugrožene ratom, gladu i neimaštinom iz Bosne i Hercegovine. S obzirom na to da je otvaranjem talijanske fronte, u Istri prestala poljoprivredna proizvodnja, a zbog suše i otežane opskrbe uzrokovane poremećajem i prekidima prometa na jugu Monarhije zavladao glad, Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika iz Kraljevina Hrvatske i Slavonije u suradnji s upravnim vlastima te u Italijanskim, sve onim i drugim organizacijama započeo je humanitarnu akciju preseljenja više od 20.000 djece iz Istre, Bosne i Hercegovine, Dalmacije, Gorice i Slovenskog primorja u sjeverne dijelove Hrvatske.

Na osnovi banske naredbe od 18. srpnja 1917., uz druge je županije i u Požeškoj osnovan poseban Odbor za zaštitu porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika, na čijem je čelu bio veliki župan dr. Vasilije Belošević. Budući da je Požeškoj županiji pripadao i Brod na Savi, svi vlakovi s izgladnjelom i iznemoglom djecom iz Bosne i Hercegovine stizali su u Brod, koji je na vratima Bosne, u tom teškom vremenu pokazao sposobnost komunikacije s obje strane rijeke Save. Brođani su uložili mnogo truda kako bi djecu, bez obzira na vjeru i naciju, prihvatili i kraće vrijeme zadržali u gradu a potom uputili udomiteljima u druge dijelove Slavonije te Podravinu, Moslavinu, Srijem, Bačku i Banat. Godine 1917. u Hrvatsku je ušlo najmanje osam vlakova s djecom iz Bosne i Hercegovine, a tijekom 1918. i znatno više, iako je vozni park tada već bio u kolapsu, a nestašica se poela osjetiti i u sjevernim dijelovima zemlje. Prvi konvoj s 346 katoličke djece iz Ljubuškog, kojim i mostarskog kotara stigao je 13. rujna 1917. godine u Brod. Nakon što su djeca očišćena, oprana i nahranjena, rečeno im je da mogu pisati obiteljima. Javljaju i se u Ljubuški kotar, gdje pet mjeseci nije padala kiša jedan je dječak napisao "Moj Frane u Sarajevo, eto kiše, on dalje u Brod, eto goleme kiše (...) amo vazda pada. Drugi je dječak napisao:

"Draga majko nama je dobro. Ništa ne radimo nego samo jedemo!"³⁴ Osim iz Bosne i Hercegovine, u Brodu su se zaustavljali i vlakovi s djecom koja su polazila iz Zagreba, pa "Narodne Novine prinašaju iz Broda na Savi kako smo dragu našu dječicu s Primorja i Dalmacije pri prolazu kroz Brod porazdielili dobrim ljudima da ih nahrane i da odpočinu."³⁵ Vlak s 114 dalmatinske djece koji je 7. rujna 1917. krenuo u Srijem, nakon kraćeg zadržavanja u Sunji, zaustavio se u Brodu gdje im je uhiteljski zbor predvođen Josipom Kovačevićem organizirao jednodnevni boravak. Djeca su se odmorila, dobila hranu, a nakon što su im gradski senator August Radinić i kotarski predstojnik Stjepan Medvedović dali potrebne savjete "brodski trgovac Kaufmann koji je imao i firmu za prodaju ugljena, nadario je svako dijete sa 40 kruna, što je bila dosta velika svota, a iz vinograda obitelji Zlatka Prebega djeca su dobila mnogo grožđa."³⁶ Kako bi udomili 540 djece koja su pristigla u studenome 1917., Brodani su organizirali dolazak predstavnika drugih županija, među njima i Srijemske koja je prihvatila većinu djece. S obzirom na to da se opskrba građana osiguravala preko aprovizacije i iskaznica, djeca su najviše im dijelom smješšana po selima.

Iako ne postoje cjeloviti popisi djece koja su bila udomljena u sjevernoj Hrvatskoj, iz sačuvanih nepotpunih popisa ističe se da je u Brodu bilo smješteno 213, Oriovcu 108, Šamcu 31, Gundincima 19, Rušići 19, Brodskom Varošu 9, Sikirevcima 8, Novigradu na Savi 4 te da su djeca bila smještena i u Novom Topolju.³⁷

Osrdanom dočeku i udomljavanju u Oriovcu svjedoči zapis: "Dne 5. listopada 1917. došlo je u Oriovac 108 hercegovačkih djece. Istoga dana primio je opć. upravitelj i bilježnik Mato Rakić iz Oriovca djecu na kolodvoru u Brodu, te su pod njegovim vodstvom odvedena u Oriovac. - Na kolodvoru u Oriovcu dočekalo je djecu mnoštvo naroda kao i sva školska mladež s hrvatskim trobojnicama.

Pošto su djeca svrstana u red, pozdravila ih je jedna uhiteljica, a zatim je duga kćerka povorka krenula u mjesto, gdje je na trgu kod spomenika bio postavljen velik sto s grožđem, jabukama, kruškama, orasima, različitim kolačima itd. Tu je pozdravio mališe opć. upravitelj i bilježnik Mato Rakić s 'dobro došli', dok su školska djeca zapjevala 'Lijepa naša domovina'.

Nakon općinstvo, ganuto do suza, vide i mališe izglednije i slabo obučene, nadari ih različitim darovima, te mnogi od mališa vide i tako srđanu i lijep doček zaplakše. Nato su sasne sestre milosrdnice dijelile voće i kolače, što su sakupile po Oriovcu, na čemu im najljepša hvala.

Sada je za četo dijeljenje djece, svaki je vikao 'ovo je moj' ili 'ovo je moja curica' tako, da je opć. upravitelj jedva mogao svakoga zadovoljiti, i u tom se djeca razioše.

Im su djeca porazdijeljena, odmah su ih dobri ljudi i dobre majke preobukle, pa da ste ih sutradan vidjeli: nitko ih nije mogao prepoznati, da su to ona jućerašnja djeca. To je upravo hvale vrijedno djelo dobrih Oriovčana, Bog čemu to stotruko naplatiti..."³⁸

Ratni zajmovi

Redovita in financiranja ratova bili su ratni zajmovi, kojima su pribavljana sredstva za podmirenje velikih ratnih troškova. Raspisale su ih Centralne sile i sile Antante. Austrijski i ugarski zajmovi bili su raspisivani istovremeno i uglavnom s istim modalitetima. Prvi zajmovi raspisani su u studenom 1914., a potom u razmacima od otprilike svakih šest mjeseci. Na taj su način žitelji crno-žute Monarhije do konca rata uplativali osam austrijskih i osam ugarskih ratnih zajmova. Budući da je Banska Hrvatska bila sastavnim dijelom ugarskog dijela Monarhije, njezino je stanovništvo u načelu upisivalo ugarske ratne zajmove, iako je postojala mogućnost upisivanja austrijskih ratnih zajmova što su pojedinci i iskoristili.³⁹

Tijekom raspisivanja ratnih zajmova provodena je sveobuhvatna promidžbena kampanja kojom se poticalo najšire slojeve stanovništva na iskazivanje domoljublja i odricanje, odnosno na novo podupiranje ratnih napora Monarhije. Budući da je velikim bankama kao službenim upisnim mjestima pružena prigoda za ostvarenje velike nove dobiti, ulagale su mnogo truda u oglašavanje i popularizaciju ratnog zajma. Upisivale

³⁴ Mira Kolar, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata, Slavonski Brod, 2008., 98.

³⁵ Luka Lukić, Črtice ili zapiske iz rata 1915.-1918., E/T/19, 33, MBP

³⁶ Mira Kolar, Zbrinjavanje gladne djece..., 86.

³⁷ Isto, 77, 78, 86, 89, 213, 304.

³⁸ Isto, 185-186.

³⁹ Branko Ostajmer, Upisi ratnoga zajma u akovu i akovštini 1914.-1918., Zbornik Muzeja akovštine 11 (2013.), 87.

Hrvatska eskomptna i mjenjačna banka d. d.
u Brodu na Savi.

**Oficijelno upisno mjesto za potpisivanje na
VI. RATNI ZAJAM.**

Prodaje najkulantnije $4\frac{1}{2}\%$ komunalne obveznice
Ugarske hipotekarne banke; **kupuje** najkulantnije
založnice i zadužnice domaćih novčanih zavoda;
kupuje najpovoljnije **6%** **ugarski ratni zajam**;
podijeljuje preduglove na sve vrste vrijednosnih pa-
pira uz **vrlo povoljne uvjete.**

Ravnateljstvo.

Posavska Hrvatska, 19. svibnja 1917.

su i velike sume, ne samo zato što su profitirale iz itavoga procesa, nego i stoga što su njihove uplate kod stanovništva otklanjale sumnju u sigurnost uloga. U promidžbi se isticalo da ne postoji pogodniji na in od upisivanja ratnog zajma kako bi se vojnicima iz udaljene i sigurne ratne pozadine pomoglo te da je novac upla en u obliku ratnog zajma nužan kako bi se austrougarski vojnici opskrbili hranom, oružjem, odje om i svim ostalim potrebnim za uspješno ratovanje. Uz isticanje domoljublja i sigurne financijske dobiti, naglašavalo se i kako je nov ano odricanje ujedno i najkra i put do okon anja rata.⁴⁰

U povodu raspisivanja prvog ratnog zajma, u Brodu je 15. studenoga 1914. sazvana izvanredna sjednica Gradskog zastupstva. Nazo io joj je veliki župan Požeške županije Dragan vitez Trnski, koji je pozvao gradsko zastupstvo "da iz svoje gradske imovine što više kupi državnih papira, jer naša slavna vojska bori se za slavu staroslavne naše monarhije i za sigurnost njenih građana, pa je dužnost naša, koji smo ostali kod ku e u suhom i toplom da uznastojimo da državi pružimo dovoljni sredstava, kako bi mogla nabaviti sve što je nužno i potrebno našim ratnikom. Neradi se o daru, niti o novom kakvom porezu ve o zajmu, koji po suglasnoj izjavi svih stru njaka nemože zapravo biti drugo nego vlastiti probitak predplatnikah zajma."⁴¹ Financijski stru njak i ravnatelj Hrvatske eskomptne i mjenja ne banke Slavko Ožbolt tako er je istaknuo da e novac uložen u 6% državni ratni zajam "ve za kratko vrijeme znatno porasti, a nakon sretno svršenog rata biti e to papir najbolji i mnogo tražen."⁴² Gradsko zastupstvo tom je prigodom jednoglasno zaklju ilo "da gradska ob ina Brod na Savi potpiše kod Hrvatske eskomptne i mjenja ne banke u Brodu 100.000 K državnog rentovnog 6% zajma za god. 1914. jer mi kao patrioti ni hrvatski grad rado doprinosimo državi kada se na nas obra a i da pomognemo našim hrabrim vojnicima, koji se biju na tri ratišta za slavu i veli inu monarhije i svoga kralja i svoje domovine."⁴³ Žitelji

⁴⁰ Isto, 90-91.

⁴¹ Knjiga zapisnika sjednica Gradskog zastupstva u Brodu na Savi, 22. ožujka 1910. - 24. travnja 1915., 381.

⁴² Isto, 382.

⁴³ Isto.

Broda i okolice, ratni su zajam najviše im dijelom upisivali kod Hrvatske eskomptne i mjenjane banke koja je središnjica bila u Brodu na Savi te kod brodske podružnice Prve hrvatske štedionice koja je imala sjedište u Zagrebu i bila najugledniji i najviše hrvatski novarski zavod s razgranatom mrežom podružnica. Objavljivanje popisa onih koji su upisali značajnije sume ratnog zajma, što se ispitava i na stranicama "Posavske Hrvatske", bio je također jedan od oblika ratne promidžbe. Upisivanje ratnog zajma poticalo se i putem škola na što ukazuje Okružnica odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade od 20. travnja 1916. godine upućena ravnateljstvima svih srednjih te viših pučkih škola kojom se poziva učitelje da utječu na učenike i njihove roditelje kako bi što više mladeži upisalo ratni zajam, na način da se "mladeži razloži, kako prinosima ništa ne poklanja, nego uz dobit ulaže uštenovac, i to ne samo na svoju korist, nego i na korist cijele države."⁴⁴

Kako bi upisi ratnog zajma bili što izdašniji, za 5. lipnja 1917. ban je posebnom okružnicom ustanovio Dan ratnog zajma, tijekom kojega su u svim većim mjestima uloženi dodatni naponi u organizaciju raznovrsnih javnih događanja kako bi se stanovništvo potaknulo na masovnijem upisu.⁴⁵ Tom se prigodom ponovno isticala važnost ratnog zajma za stabilnost gospodarstva i konačni ishod rata, jamčilo se za sigurnost uloženog novca, pozivalo na suosjećanje s vojnicima koji doprinose najviše žrtve te ostalim stradalnicima rata. U pozivu na upisivanje VI. ratnog zajma gradonačelnik Broda Stjepan Benčević istaknuo je: "Svatko tko u sebi osjeća iskru domoljublja i iskrene lojalnosti nesmiye izostati, da napram svojim materijalnim silama doprinese svoj doprinos, da se ovaj užasni svjetski rat sretno kraju privede. Apeliram stoga na sve moguće, da što više potpisuju ratni ovaj VI. zajam i time pokažemo našim neprijateljima koliki vrue ljubimo svoga uzvišenog mladog vladara i svoju domovinu."⁴⁶

Osmi ratni zajam raspisan je u lipnju 1918., u posve drukčijim političkim prilikama. Zasićenost ratom bila je velika, politički život se aktivirao, u Hrvatskoj obilježen je anjem jugoslavenske ideje, što je otežavalo poticanje naroda na daljnja odricanja. No, gradonačelnik Stjepan Benčević ponovno je 19. lipnja 1918. pozvao Brođane na upisivanje zajma naglasivši: "...zadužnice ratnoga zajma najsigurniji su papiri, a u ratni zajam uloženi novac jest najbolje ukamen, pohrlimo da što veći iznos potpišemo na VIII., a ako Bog dade i posljednji ratni zajam."⁴⁷ Koliko su žitelji Broda i okolice uložili u ratne zajmove, nije poznato s obzirom na fragmentarnost sačuvanih podataka. Vjerojatno se radilo o značajnim iznosima, jer se i unatoč mogućnosti ratnog poraza, vjerovalo u opstanak Monarhije.

U jesen 1918. Centralne sile doživjele su vojni poraz koji je za posljedicu imao i raspad Monarhije te stvaranje nove južnoslavenske države na dijelu njezina teritorija. Sva uvjerenja o sigurnosti novca uloženog u višekratne ratne zajmove, za koji jamči Monarhija pokazala su se nereálnim, pa je propast uloženog novca bio težak finacijski udarac za pojedince i obitelji, među kojima su zasigurno bili i Brođani. Na nova odricanja, narod je bio pozvan odmah nakon osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba koje su vlasti zatražile da se žrtvuje za novu državu i uplaćuje tzv. Narodni porez.

Brođani na bojišnicama u sastavu austrougarske vojske

Austrougarska vojska sastojala se od nekoliko komponenti. Jedinствена zajednička vojska dvojne Monarhije imala je zajedničku stalnu Carsku i kraljevsku vojsku *Kaiserliches und koenigliches Heer - K.U.K.* sa zapovijedajućim njemačkim jezikom, podređenu u miru Ministarstvu rata i Carsku i kraljevsku mornaricu *K.U.K. Kriegsmarine*. Pored jedinstvene vojske ustrojene su i jedinice zemaljske obrane: Carsko-kraljevsko domobranstvo *Kaiserlich - koenigliche Landwehr, k.k. Landwehr* za austrijski dio Monarhije te Kraljevsko ugarsko-hrvatsko domobranstvo *Magyar kiraly honvédség (Honvéd)*. U okviru *Honvéda* Hrvati su osnovali Hrvatsko domobranstvo s posebnim statusom koje je potpadalo pod Mađarsko ministarstvo zemaljske obrane. Svaka od tih triju vojski imala je svog ministra, a svi su bili u zboru i proračunu. U slučaju rata ili priprema za rat sve tri vojske i Ratna mornarica stajale su pod zapovjedništvom Glavnog stožera. Pučki ustanak *Landsturm* predviđao se kao krajnja obrambena mjera u ratu, u slučaju prodora neprijatelja na teritorij Monarhije.

⁴⁴ Službeni glasnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1916., 129.

⁴⁵ Branko Ostajmer, Upisi ratnoga zajma u akovui akovštini 1914.-1918., Zbornik Muzeja akovštine 11 (2013.), 98.

⁴⁶ Posavska Hrvatska, 19, 12. svibnja 1917., 7.

⁴⁷ Posavska Hrvatska, 25, 22. lipnja 1918., 1.

Austrougarski vojnici na Isto nom bojištu

Austro-Ugarska Monarhija bila je podijeljena na 16 zbornih/korpusnih mobilizacijskih okruga: osam austrijskih, pet maarskih, jedan hrvatsko-slavonski, jedan u Bosni i Hercegovini te jedan u Dalmaciji s ukupno 112 regrutnih područja. U dalmatinskom okrugu, uz kopnene jedinice popunjavane su i posade ratnih brodova, što je ovom korpusu davalo poseban status. Zapovjedništvo (stožer) Kraljevskog ugarsko-hrvatskog domobranstva nalazio se u Zagrebu. Hrvati su na početku rata činili 14% svih mobiliziranih, što je bio najveći postotak u odnosu na druge uvojaene narode. Služili su uglavnom u tri korpusa redovne (djelatne) vojske: XIII. zagrebačkog, XVI. dubrovačkog i XV. sarajevskog korpusu te dijelom i u III. korpusu sa sjedištem u Grazu. Glavnina hrvatskih vojnih snaga organizirana je u okviru XIII. zagrebačkog zbora/korpusa koji se regrutirao s područja Banske Hrvatske.⁴⁸ Vojni obveznici iz Slavonije potpadali su pod zapovjedništvo XIII. zbora zajedničke carske i kraljevske vojske sa sjedištem u Zagrebu. Popunjavali su različite pješake, topničke i konjičke brigade te opkopske i lovačke bojne.⁴⁹ Prema mobilizacijskim planovima Monarhije, brojni su se (u sastavu zajedničke vojske) nalazili na području popunidbenog kotara 78. pješake pukovnije sa sjedištem u Osijeku, a pripadnici domobranstva u 28. domobranskoj pješakoju pukovniji, čije je sjedište također bilo u Osijeku, gdje su bile stacionirane i 7., 36. i 107. poljsko-topnička pukovnija, sve prikopske postrojbe i 12. ulanska pukovnija.⁵⁰ U sastavu slavonskih postrojbi, vojnici iz Broda i okolice borili su se na Južnom ratištu u Srbiji (bitke na Ceru i Kolubari), na Ruskom ratištu, s promjenjivim uspjehom, a i s velikim ljudskim gubitcima u Galiciji, Bukovini i Besarabiji te na Jugozapadnom ratištu u Italiji (bitke kod Piave i na Soči). Sudjelovali su i na drugim bojištima, a ratni put devetorice vojnika iz Novih Perkovaca, opisao je njihov sumještaniin Andrija Adriani: "Za vrijeme svjetskoga rata bili su na svim frontama, jedan je dapače bio čak u Palestini na fronti. Bilo ih je dugo godinama u ropstvu, neki su proputovali velik dio svijeta. Ljuljali se na valovima Baltijskoga mora, patili su u Odesi, gledali su stepe sjeverne Sibiriije, proputovali su kraj srednje Indije, sunčali se pod ekvatorskim suncem, vidjeli su crni kontinent, plove i Singapurom, Suezom a i Gibraltarom. Devet ih se iz sela nije vratilo kući i iz svjetskog rata, jer su ostavili svoje kosti na tuđim poljanama, daleko od svoga doma i svoga roda. A nitko nezna zašto su izgubili život?"⁵¹ Broj uvojaenih i poginulih vojnika s brodskeg područja za sada nije utvrđen.⁵²

⁴⁸ Pregled ustroja vojske preuzet je iz kataloga Dadoh zlato za željezo, Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 2011., 25 - 30.

⁴⁹ Čakovo i Čakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918., katalog izložbe, Čakovo, 2014., 17.

⁵⁰ Brod na Savi i Prvi svjetski rat, katalog izložbe Državnog arhiva u Slavonskom Brodu, 2014., 5.

⁵¹ Branko Ostajmer, Vladimir Geiger, Spomenici - kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Čakova i Čakovštine u Prvom svjetskom ratu, Zbornik Muzeja Čakovštine 11 (2013.), 141-142.

⁵² U katalogu Zanatske izložbe navodi se da je broj poginulih Brođana 48 a invalida 20. Zanatska izložba u Slavonskom Brodu, 1934., 55. Vjerojatno se radi o većem broju poginulih.

Koliko su Brojani cijenili hrabrost i vojni koka junaštvo potvrđuje njihov izbor generala Svetozara pl. Borojevića⁵³ od Bojne za poasnog gradanina grada Broda na sjednici Gradskog zastupstva održanoj 23. listopada 1915. godine. Tim je povodom ban Ivan barun Skerlec generalu Borojeviću uputio brzojav: "S velikom radošću u saznanju, da je općinsko zastupstvo Broda Vašu Preuzvišenost, cijene i Vaše odlične zasluge kao vojskovođe i kao velikoga sina Hrvatske, s velikim oduševljenjem jednodušno izabralo za poasnoga gradjanina, te sam slobodan Vašu preuzvišenost tim povodom s najvećom odanošću i najtoplije pozdraviti. Na tu brzojavku odgovorio je general Borojević depešom kako slijedi: Srdačno zahvaljujem na dobrostivu pozdravu povodom mog izbora za poasnoga gradjanina Broda na Savi, koje me naročito zato veseli, što potječe iz moje najuže domovine, nekadanje vojne krajine."⁵⁴

Stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba

Krajem rata postalo je vidljivo kako Austro-Ugarska Monarhija neće opstati i da će narodi unutar njezinih granica tražiti proglašenje samostalnih država. U Zagrebu je 6. listopada 1918. osnovano Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba kao vrhovno političko predstavništvo ovih naroda u Monarhiji, s programom ujedinjenja i stvaranja neovisne i demokratske države na južnoslavenskim prostorima Monarhije. Središnji odbor Narodnog vijeća SHS deklaracijom je odbacio manifest austrougarskog cara i kralja Karla I. (IV.) o federalizaciji austrijskog dijela Monarhije i zahtijevao "ujedinjenje cjelokupnog našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na granice koje pokrajinske ili državne granice u kojima žive - u jednu jedinstvenu, potpuno suverenu državu na čijem su tlu političke i ekonomske demokracije."⁵⁵ Na zasjedanju održanom 29. listopada 1918. Hrvatski sabor donio je odluku o raskidanju državno-pravnih veza s Austrijom i Ugarskom te proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, od zemalja Monarhije na kojima su živjeli južnoslavenski narodi, s Narodnim vijećem Slovenaca, Hrvata i Srba i vladom kojoj je na čelu bio Slovenac Anton Korošec, a potpredsjednici Hrvat Ante Pavelić, stariji i Srbin Svetozar Pribićević. Sabor je priznao vrhovnu vlast Narodnog vijeća, koje je preuzelo daljnji rad na ujedinjenju Države SHS sa Srbijom i Crnom Gorom, uz zaključak da će se Sabor po potrebi nadalje sastajati, no to se nije dogodilo.

dr. Vatroslav Bričević

⁵³ Svetozar Borojević / Borojević od Bojne (Umeti i kod Kostajnice, 1856. - Klagenfurt, 1920.), vojskovođa i domoljub. Zapovjednik zagrebačkog domobranskog okružja i 42. hrvatske domobranske divizije. Godine 1914. zapovjednik VI. armijskog korpusa u Galiciji. Kao zapovjednik 3. armije odbio Ruse kod Limanowa, oslobodio tvrđavu Przemisl prve opsade i držao položaje u Zapadnim Karpatima, spriječio ruski prodor u dunavsku dolinu. Nakon ulaska Italije u rat 1915. imenovan je zapovjednikom 5. grupe armija koja je branila frontu na Solunima. U bitkama na Solunima 1915.-1917. uspješno je provodio aktivnu obranu vještom upotrebom manjih postrojbi, stekavši naziv "Lav sa Solunima". Za ratne zasluge dobio je brojna odlikovanja. Nakon uspostave Kraljevstva SHS, opljačkao Zaboravljen, bez imovine i domovine, svoje posljednje godine proveo je u hotelima. Lit.: Dadoh zlato za željezo, Prvi svjetski rat u zbirka Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 2011., 335.

⁵⁴ Hrvatska obrana, 28. listopada 1915.

⁵⁵ Vladimir Geiger, Skica za povijest kraljevstva i kraljevine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada -1. prosinca 1918., Zbornik Muzeja kraljevine 11 (2013.), 8.

NARODE!

Sloboda zlatna davno željkovana svanula je! Okovi su rastrgani! Danas se ostvaruju načela političke i ekonomske demokracije, koja u sebi sadržavaju ukidanje svih socijalnih i ekonomskih nepravda i nejednakosti.

U Zagrebu je osnovano „**NARODNO VIJEĆE**“ kao politički predstavnik svih **Slovenaca, Hrvata i Srba**, koje je uzelo u svoje ruke ostvarenje jedinstvene nezavisne, države **Slovenaca, Hrvata i Srba**. Dužnost je svakog grada, svakog sela, svakog mjesta, gdje obitava narod Slovenaca, Hrvata i Srba, da se okupi oko Narodnog Vijeća kao oko naše narodne matice, da ga podupre u njegovom svetom, rodoljubivom, teškom i odgovornom radu.

Dužnost je i grada Broda, da se primi ove zadaće pa da se i on organizira kao pododbor **Narodnog Vijeća** u Zagrebu, s kojim će u svemu stajati u vezi i sporazumu.

Mi smo se potpisani konstituirali kao privremeni pododbor **Narodnog Vijeća** za grad Brod i okolice sa zadaćom, da sazovemo veliku narodnu skupštinu u Brodu na

Svisvete, dne 1. studenoga tg. u 10. sati prije podne

na koju će doći izaslanici **Narodnog Vijeća** iz Zagreba i na kojoj će se provesti konačna organizacija pododbora za grad Brod i okolice.

Naša je zadaća još i to, da se do tog izbora pobrinemo za održanje **mira, reda i pravne sigurnosti**, bez čega nema slobode, napretka ni blagoslova.

Zato pozivamo cjelokupno stanovništvo grada Broda i okolice neka nas u ovim velikim historijskim časovima podupre u tom nastojanju.

Svačija se lična sloboda i imovina mora poštivati.

Prionimo živo uz rad, jer pregaocu Bog pomaže!

U Brodu, dne 23. listopada 1918.

Stjepan Lukić
podpredsjednik.

Dr. Vatroslav Brlić
predsjednik.

Dr. Nikola Gjurgjević
podpredsjednik.

Tajnici: Dr. V. Biga, Aleksander Kajganović, Franjo Sudarević, Vatroslav Brlić mlađi. Blagajnik: Slavko Brdarić. Odbornici: Dr. Dobroslav Brlić, Otto Popović, Dr. Emanuel Kovačić, Ljubomir Teodorović, Ante Ljubičić, Dominko Šarčević, Zefir Marac, Franjo Benčević, Vlado Bobinač, Ante Markotić, Ante Berković, Stjepan pl. Horvath, Ivan Muravić, Dušan Cekić, Pero Bogdešć, Vjekoslav Tauchman, Josip Štimac, Milan Mičić, Gjuro Salaj, Josip Ribarić, Stevan Bubić.

Ubrzo nakon stvaranja Narodnog vijeća SHS osnovani su odbori Narodnog vijeća a gotovo u svim većim mjestima. Odbor Narodnog vijeća u Brodu osnovan je 23. listopada 1918., a za njegovoga predsjednika izabran je dr. Vatroslav Brlić.⁵⁶ Osnovna zadaća odbora Narodnog vijeća bila je održavanje reda i mira te očuvanje privatnog i državnog vlasništva. U tu svrhu, a u sporazumu s civilnim i vojnim vlastima organizirane su Narodne straže u koje se trebalo uključiti "samo trijezne, ozbiljne i na dobrom glasu stojeće mještane."⁵⁷ Jedna od zadaća Narodnog vijeća bila je agitacija i promidžba, kojom se "treba neprestano stajati u kontaktu s najširim slojevima pučanstva. Treba svakodnevno održavati sastanke po selima i tumačiti što je nova Država SHS i ukazati na život naroda pod starim režimom i današnji slobodni život."⁵⁸

Događanja u Brodu u vrijeme prevrata zapisivala je književnica Ivana Brlić-Mažuranić. "Manifestacije našle su svoj odjek i ovdje u Brodu. Odmah se je stvorio pododbor 'Narodnog Vijeća', koji je Nacu⁵⁹ izabrao za svog predsjednika i primio vlast za grad Brod u svoje ruke. Brod je okupljen zastavama. Sad navečer bio je ophod po gradu, a sa balkona naše kuće progovorio je Naca narodu, objavio našu slobodu, objavio da je stigao onaj dan za koji smo vjerno radili, vjerno trpili, za koji smo neumornu borbu vodili! - Mi smo narod demokratski, mi smo narod seljački, u našoj sredini lako nestati onih, po društvu stvorenih, nejednakosti. U našoj se biti lasno provedena jednakost svijeta - a svi ćemo u vjernosti i borbi služiti našoj slobodi, krasnoj domovini u kojoj se spajaju Hrvati, Slovenci i Srbi. - Svi ćemo živjeti u ove sudbonosne dane željeznom rukom mir i red. Al' ustreba li, pokaže li se ozbiljna nužda, mi svi ovdje sakupljeni, ne žacamo se žrtava, krv ćemo našu dati i proliti radosno, život ćemo položiti radosno za našu svetu zadaću. - Ovo je u kratko smisao govora i njegove riječi."⁶⁰

U vrijeme prevrata željeznički promet Broda sa Zagrebom i Osijekom bio je prekinut, novine nisu stizale, funkcionirala je samo telefonska veza kojom je Narodno vijeće SHS iz Zagreba u Brlićev ured priopćavalo svoje odredbe. U gradu je osnovana Narodna Straža i to "od nasnika domaćih sinova i od boljih elemenata među bjeguncima",⁶¹ a pod zapovjedništvom satnika Zvonimira Demića. Vojni liječnici, većinom Mađari i Židovi napustili su bolnice. "U bolnici posadnoj ima 2000 bolesnika, koji sad ostaju sa samo 2 liječnika, dva. Osim toga prijete opasnost da ponestane za dva tri dana hrane za bolesnike, pošto nema veze. - U epidemijskoj bolnici nema ni jednog liječnika, sve se razbjeglo, a tamošnji broj je isto toliki, sami infektivni bolesnici: dizenterija, tifus, trahom. Ako se neizliječeni razidju, prijete velika opasnost epidemija."⁶² Isto se dogodilo i u vojnoj konjskoj bolnici "gdje je kapetan (Mađar) utekao, mom kad se razidila, poplijenila gunjce, brašno etc. (...) ukradena je ekipaža i četiri konja."⁶³ Po odredbi Narodnog vijeća za očuvanje epidemijske bolnice određena je naoružana skupina srpskih zarobljenika, a konjsku je bolnicu s naoružanom stražom preuzeo asnik Zvonko Benević.

Nakon raspuštanja bolnica, u Brodu je nastao "metež i živahnost i šarolikost, koja se nikako opisati ne da. Kako izgleda brodska pijaca, sva posuta rupama oburužanih gradjana, zatim zarobljenicima (i talijanskim i ruskim i srpskim), koji su sada slobodni te se u neizrecivo odrpanom stanju metu po gradu i okolini. Zatim vojnici jedni iz Bosne, drugi u Bosnu - sve u oporima, sve bez vodstva, sve bez oružja - većinom bosni, gladni - ili opet nekoji okupljeni samim trobojnicama, te u ovom metežu pušaka i golih i bosih jadnika, izgledaju kao ruglo. Dugani skoro posve miruju - otvaraju se tek na nekoliko sati."⁶⁴

Pokret poznat u historiografiji pod imenom "zeleni kadar", koji su bili bjegunci iz austrougarskih postrojbi nazivani "dezerterima" "logošima", "šatrovcima" pojavio se i na brodskom području i to u vrijeme prevrata kada se zeleni kadar već utopio u stihijski i u velikoj mjeri pljačkaški pokret siromašnog seljaštva. Krajem listopada 1918. "Glasa se da četa od 300 šatrovaca potpuno opremljena puškama, mašinskim puškama, pa čak i granatama, robi po selima i približuje se Brodu. U Drenovcu opljačkana su dva dućana potpuno, isto tako i župni dvor... Puca se u noć i po periferiji grada - a redarstvo preslabo. Orobljena su noćas dva tri Židova - i puštena po

⁵⁶ Vatroslav Brlić (1862.-1923.), odvjetnik, istaknuti član Stranke prava, pokreta "Posavske Hrvatske", kasnije član Hrvatsko-srpske koalicije. U Kraljevini SHS predsjednik Demokratske stranke u Brodu. M. Artuković, Parlamentarni izbori u Brodu 1848.-1990., Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu, Slavonski Brod, 2000., 318.

⁵⁷ Dragiša Jović, Mile Konjević, Radnici pokret u Slavonskom Brodu između dva svjetska rata, Slavonski Brod, 1974., 27.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Vatroslav Brlić

⁶⁰ Arhiv obitelji Brlić, k. 67, sv. 6. Ivana Brlić-Mažuranić: Prevrata g. 1918., Bilješke o lokalnom razvoju događaja u Brodu na Savi u doba državnog prevrata, od 19. listopada do 28. studenoga 1918.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

šatrovcima iz uza dva tri uapšenika... No as (31. listopada) velika pucnjava na pijaci pod našim prozorima. Narodna vojska uredovala pod vodstvom naših mladih asnika proti šatrovcima, koji su pokušali provaliti u urarski du an. Bijeg, hvatanje, 'dekungi', komanda - kao u bitki. U no i i kiši neugodan i težak prizor. Svršilo se uapšenjem šatrovaca... vijesti o paležima i razbojstvima u okolici, pove avaju se. U Podvinju ubijen je bilježnik, ispred restauracije 'žute ku e' ukradena je ekvipaža sa konjima i ko ijašem, i na njoj se šatrovci voze i piruju po kotaru! - Ovakvih primjera ima sijaset."⁶⁵

Nakon što se 31. listopada 1918. godine 200 pripadnika Narodne straže pobunilo i ostavilo Brod bez obrane, građani su se okupili u ku i obitelji Brli i odlučili da sami uvaju grad. "Svi prisutni, odvjetnici, gradski inovnici, socijaliste (ovi potonji daju 40 ljudi) izjavljuju se spremnim za tu službu. Zabrinutost je vanredna. Na periferiji grada ovaj as plijene šatrovci 'trainwerkstätte' po bijelom danu, a nema momentano na dispoziciju straža koja bi ih u tom sprije ila. I na kolodvoru otvorena su dva vagona sada u podne, nakon što se razišla narodna vojska."⁶⁶ Budu i da je istog dana postignut sporazum s majorom artiljerije koja je bila stacionirana u Brodu organizirano je osiguranje grada. Naoružanim građanima pomogle su vojni ke patrole za koje je u Bosanskom Brodu " asniku (Mil i) narodne vojske, tek nakon dugog pregovaranja uspjelo dobiti municiju i puške od tamo prolazno šacioniranog generala. Dobiveno je 15 sanduka municije i oko 500 pušaka. Putem do našeg Broda razgrabila je nješto municije i pušaka sama mom ad, koja ju je vozila, te je na stravu gradjanstva nastala pucnjava po gradu, kud je jurio automobil sa municijom. - Medjutim su sanduci ipak sretno spremljeni u školsku zgradu, puške podijeljene gradjanstvu i jednom odjelu srpskih zarobljenika i tako mirno ekamo ovu no , nakon dana punog zabrinutosti."⁶⁷

Kako je zbog masovnih plja ki na prometnicama 27. listopada prekinuta željezni ka veza izme u Zagreba i Broda, lokomotiva s dva vagona pod oružanom je pratnjom 31. listopada krenula s poštanskim pošiljkama i dvojicom izaslanika Narodnog vije a u Zagreb. Stigli su do Nove Kapele i vratili se natrag, jer je prugom od Kapele do Zagreba, zbog u estalih napada plja kaša bilo nemogu e prometovati. Prvi vlak iz Zagreba Bro anisu do ekali 2. studenoga, a prvu poštu i novine tek 7. studenoga 1918. godine.

Velika narodna skupština planirana za 1. studenoga, odgo ena je zbog straha da bi pod izlikom dolaska na skupštinu u grad mogli u i i plja kaši. Ulaze u Brod osiguravale su vojne straže uz koje je bio po jedan naoružani građanin. asnici hrvatske i srpske narodnosti, 2. studenoga u zgradi posadnog zapovjedništva u tvr avi položili su prisegu vjernosti Narodnom vije u. Predsjednik Narodnog vije a dr. Vatroslav Brli održao je tom prigodom govor u kojemu je istaknuo njihove dužnosti u novoj državi i oblikovao tekst prisege koja je glasila "Zaklinjemo se Bogom živim da emo kao vojnici jugoslavenske države Hrvata, Srba i Slovenaca vjerno slušati zapovjesti Narodnog Vije a u Zagrebu kao i naših predpostavljenih, te da emo nepokolebivo na svakom mjestu izdržati. Tako nam Bog pomogao! Iza prisege: kliknuli su svi jednoglasno i spontano: živila Jugoslavija!"⁶⁸

Dana 7. studenoga 1918. u Brod je stigla obavijest da bivši vojni guverner Bosne i Hercegovine, general Stjepan Sarkoti ⁶⁹sa stožerom i 4 vagona tereta u pratnji 500 naoružanih vojnika vlakom dolazi u Bosanski Brod. Iako je iz Sarajeva zatraženo da se vojska i general propuste, a vagoni zadrže, Narodno vije e SHS iz Zagreba u brzopjavu je zahtijevalo da se general i vojska razoružaju te da se general sprovede u Zagreb. S obzirom na to da je postojala bojazan da e se general oduprijeti razoružanju "dignut je alarm i sakupljeno u 6 sati jutra sve što ima oružane sile u Brodu i okolici. Pred realkom (sad narodnom stražom) skupljaju se u mraku sa svih strana oboružani građani... Na poziv ovdašnje narodne straže Podvinje je poslalo oko 80 lanova svoje vlastite narodne straže da bude u pomo i kod razoružavanja generala... Kod prve vahtarnice prema Bos. Brodu postavljen je natporu nik Kosta Mušicki s dva sapeura i sa minama, oni imaju na dani znak podmetnuti mine

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Školovan na Terezijanumu, zpo eo službu u 16. pješa koj regimenti na Trebinju, prešao u zapovjedništvo 1. brdske brigade u Mostaru. Godine 1899. upu en u generalštab. Zadužen za prikupljanje podataka o stranim zemljama esto je putovao u Srbiju i Rusiju. Od 1900.-1903. zapovjedaju i je asnik u Puli, a potom šef generalšatba XII. korpusa u Hermannstadtu (Sibiu) u današnjoj Rumunjskoj. Zapovjedništvo 5. pješa ke brigade u Linzu preuzeo je 1907., idu e godine zapovjedništvo 88. Landeschützenbrigade, a 1910. 44. Landwehr/ Schützen divizije. Godine 1911. naslijedio je Svetozara Borojevi a kao zapovjednik VI. kraljevskog ugarskog honvedskog distrikta. Za zapovijedaju eg generala u Bosni i Hercegovini postavljen je 1914. Nakon sloma Monarhije povukao se iz aktivne službe. Kratkotrajno je boravio u Hrvatskoj, a potom se preselio u Be gdje je i umro. Lit.: Dadoh zlato za željezo, Prvi svjetski rat u zbirka Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 2011., 337.

Tvrđava Brod

pod tražnje, da izvale vlak ako se ne bi u Bos. Brodu uspjelo sa razoružanjem... Sad polaze naši izaslanici u Bos. Brod, gdje se nalazi general Sarkoti s vojskom. Kapetan (Demić), dva natporučnika (Mil i i?), jedan poručnik (Dabović) i jedan oružnik, - vozi ih lokomotiva sama. Na sred mosta staju, sve mirno, na bosanskom kolodvoru počinju pregovori. Vlak sa generalom i vojskom nije u kolodvoru nego daleko vani. Pregovori traju dugo, napokon izlazi general. Kapetanu je uspjelo, raznim razlozima, skloniti generala na razoružanje. Najuvjerljiviji argumenat bio je ipak u onim mašinskim puškama, minama... - dok su one razoružane, razgovarao je general s našim asnicima, gradio se ravnodušnim, posve u svojoj ulozi generala. Prišao je odakle potječe njegova obitelj (iz Lovinca), prišao o granarskim uiteljima etc. Uzrujanost je ipak bila vidljiva, te je prije nego je sjeo u svoj kupe, rekao: Francuzi i Srbi nisu me razoružali (francuske one nalaze se naime u Sarajevu), a ovdje toline vlastita braća. Zašto, pitam? I tako sav vlak, razoružani vojnici, glavni stožer, i general kojima je ostavljeno oružje, krenu sa našim vojnim izaslanicima preko mosta put brodskog kolodvora... - I tako u 12 sati svrši nakon velikih uzrujanja, u kojima je sav Brod u estvovao, ova važna zgoda: General bude pod pratnjom našeg kapetana i tridesetorice Srbijanaca otpremljen posebnim vlakom u Zagreb, a oficiri budu prije toga na stanici u Brodu na Savi razoružani."⁷⁰

Prva srpska četa pod vodstvom pukovnika Maksimovića stigla je u Brod 13. studenoga 1918. U gradu se zadržala samo dva sata i otputovala u Rijeku, "a doček je bio vanredan, govori krasni. Nije vrijeme za slavlja i svečanosti - a baš u ovo vrijeme svaki je događaj slava i svečanost, jer su srca puna slavlja... Unilazila je četa srpskih junaka u grad, oštri vjetar igrao je sa ona tri okružena barjaka na čelu vojske - glazba, - dugo je ne usmo! - zaszvirala 'Bože pravde', pa onda 'Lijepa naša domovina', a srpska i hrvatska srca klicala su do neba! Običajno je ovo, ve se vidjelo i ulo na sto mjesta - al tko da reče da je bilo ve ih uvstava ikada ovakovom prigodom? Tko e re i da je ikoji narod proživio ve e i uzvišenije asove nego li su asovi, utjelovljeni u ovom dočku srpske vojske u hrvatskoj zemlji! Puna mjera kojom nam je božja ruka pružila najveći dar, što ga narod imati može - ta je puna mjera srca naša podigla do najvećeg vrhunca oduševljenja i zahvalnosti - i u tom je veličina slavlja, koje svuda

⁷⁰ Arhiv obitelji Brlić, Ivana Brlić-Mažuranić: Prevrata g. 1918., Bilješke o lokalnom razvoju događaja u Brodu na Savi za doba državnog prevrata, od 19. listopada do 28. studenoga 1918.

izbija, usprkos teškim vremenima i teškim zadacima, koje su pred nama, kao pred neiskusnom djecom. Povorci, koja je goste dopratila i otpratila sa kolodvora se pridružila i četa crnogorskih oficira, njih 27 na broju, koji se zadržavaju ovdje i koji su se stavili brodskom Narod. Vijeću na raspolaganje. Koliko radosti za oči naše, gdje kroz grad stupaju čete, pobjedonosne čete naše krvi, gdje kraj nas stupa i srpski vojnik i gdje ga s nama prati crnogorski časnik. To obilje krasnih uniformi, te lijepe skladne pojave - a tamo uokolo povorke sitna dječica što kliću i poskakuju od radosti i zantželjše, mali Jugoslaveni koji ne znaju da je neko bilo doba, gdje nismo tako usporedo koracali, gdje smo jedva jedni o drugima mogli što doznati a da ne izgubimo život!"⁷¹

Početkom studenoga 1918. predstavnici Kraljevine Srbije, Narodnog vijeća SHS-a i Jugoslavenskog odbora sastali su se u Ženevi i dogovorili osnivanje zajedničke države u koju bi pozvali i Kraljevinu Crnu Goru. Ženevskom deklaracijom predviđalo se o ujedinjenje Države SHS i Srbije kao zasebnih državnih cjelina, no srpska je vlada sadržaj deklaracije izigrala. U vrijeme raspada Monarhije, novu Državu SHS nitko u inozemstvu nije htio priznati budući da razvoj međunarodnih dogovora nije išao njoj u prilog, s obzirom na Antantina obećanja Italiji te namjere Kraljevine Srbije o ustrojavanju buduće južnoslavenske države. Italija je prema obećanjima iz Londonskog ugovora nastojala zauzeti Rijeku, otoke, Istru, Trst, a srbijanska vojska ušla je u Bačku i Banat. Narodna skupština Vojvodine održana je 25. studenoga 1918., no Srbi su falsificirali zapisnik skupštine i objavili da se Vojvodina izravno sjedinjuje sa Srbijom. Nakon toga uslijedila je i Podgorička skupština, na kojoj je pod pritiskom donesena odluka o ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom.⁷²

O budućem ujedinjenju zajedničke države raspravljalo se i na Središnjem odboru Narodnog vijeća SHS. Svetozar Pribičević sve je riješe sazivao Središnji odbor, a odluke donosio na Predsjedništvu u kojemu je imao svu vlast. Na sjednici od 23. i 24. studenoga 1918. Središnji odbor Narodnog vijeća Države SHS donio je zaključak o ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom i prihvatio Naputak delegaciji Narodnog vijeća SHS. Krajem studenoga 1918. izaslanstvo Narodnog vijeća Države SHS krenulo je u Beograd. Prvog prosinca 1918. primio ih je regent Aleksandar I. Karađorđević. Ante Pavelić, stariji tom je prigodom pročitao netom sastavljenu Adresu, koju je regent Aleksandar saslušao i potom pročitao unaprijed pripremljeni odgovor kojim je u ime kralja Petra Karađorđevića proglasio ujedinjenje samostalne Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.⁷³

Hrvatski sabor nije potvrdio ujedinjenje provedeno 1. prosinca 1918., jer se nije ni sastajao od 29. listopada. U skladu s Wilsonovim načelima o pravu naroda na samoodređenje, završetkom Prvog svjetskog rata nastala je nova država Kraljevstvo / Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca u novim granicama. S takvim političkim rješenjem, razjedinjen hrvatski nacionalni korpus, koji je u rat 1914. ušao kao dio višenacionalne crno-žute Monarhije, četiri godine kasnije postao je sastavni dio državne tvorevine koja nije riješila hrvatsko nacionalno pitanje, niti je hrvatskom narodu osigurala cjelovitost i ravnopravnost u jugoslavenskoj zajednici.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, život se postupno normalizirao i u Brodu na Savi. Vojnici su se vraćali s bojišta ili iz zarobljeništva. Poduzeća koja su djelovala do početka rata, povratkom dijela muške radne snage započela su novu fazu poslovanja i razvoja. Uz gospodarski, revitalizirao se prosvjetni, kulturni i društveni život grada, koji su utemeljeni posljednjih desetljeća 19. i početkom 20. stoljeća, a u literaturi već ocijenjeni kao "zlatno doba" Broda na Savi.

---

⁷¹ Isto.

⁷² Vladimir Geiger, Skica za povijest čakova i čakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918, Zbornik Muzeja čakovštine 11 (2013.), 8-9.

⁷³ Isto, 9.

Katalog

1. *Portret Stjepana Ben evi a Karl Fekete*
1934.
ulje / karton
42 x 32 cm
MBP-20497
D.L.J.M.

2. *Brod na Savi, Jela i ev trg*
F. E. Palme, 1901.
razglednica, papir, tisak
9,3 x 14 cm
MBP/KPO 966
I.B.

3. *Posavska Hrvatska, List za pouku i gospodarstvo, Posebno izdanje*
God. VIII., br. 27
Brod, 29. lipnja 1914.
Tisak: H. Schulman
papir, tisak, 47 x 31 cm
Arhiv obitelji Brli
List donosi vijest o atentatu na austrougarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju, u Sarajevu 28. lipnja 1914.
I.C.

4. *Poprsje cara Franje Josipa I.*
legura, lijevanje
33,5 x 27 x 17 cm
MBP-22560
Car Franjo Josip I. (Be , 18. kolovoza 1830. - 21. studenoga 1916.) u odori, na grudima odlikovanja. Na pole ini ramena lijeve ruke utisnuta signatura: DAMKO.
Na postamentu natpis: VIRIBUS VNITIS (Udruženim silama).
D.L.J.M.

5. *Ratni manifest kralja Franje Josipa I., 28. srpnja 1914.*
metal, papir, lijevanje, tisak
2,4 x 2,1 cm

MBP-20542
Privjesak u obliku knjižice.
Na naslovnoj stranici poprsje Franje Josipa I. udesno, gore i dolje natpis: Uspomena/ svjetskoga rata. Na stražnjoj stranici natpis: Ratni manifest/ Kralja/ Franje Josipa I./28. srpnja 1914. Knjižica sadrži 47 stranica teksta manifesta.
I.C.

6. *1 kruna*
Austro-Ugarska banka
Be , 1. prosinca 1916.
papir, tisak, 11,3 x 6,6 cm
MBP-22516
Avers: prikaz dviju ženskih glava, lijevo natpisi na njema kom, desno na ma arskom jeziku. Lijevo grb Austrije, desno grb Ugarske. U sredini brojka: 1, natpis: EINE KRONE, u donjem dijelu tri potpisa odgovornih osoba i datum tiskanja nov anice. U podlozi su geometrijski i biljni motivi te dvije upletene zmije. Revers: prikaz glave rimskog vojnika, lijevo natpisi na jezicima Austro-Ugarske Monarhije, desno brojka: 1, serijski broj nov anice te geometrijski i biljni motivi.
J.L.

7. *10.000 kruna*
Austro-Ugarska banka
Be , 2. studenoga 1918.
papir, tisak, 19,2 x 13 cm
MBP-22520
Avers: poprsje mlade žene, geometrijski i biljni motivi, serijski broj nov anice, tri puta brojka: 10.000, natpis na njema kom jeziku: ZEHNTAUSEND/KRONEN,

natpisi na jezicima Austro-Ugarske Monarhije, pe at i natpis: DEUTSCHÖSTERREICH, potpisi tri odgovorne osobe i datum tiskanja nov anice. Revers: lijevo i desno lik mlade žene, dva puta brojka: 10.000, geometrijski i biljni motivi. J.L.

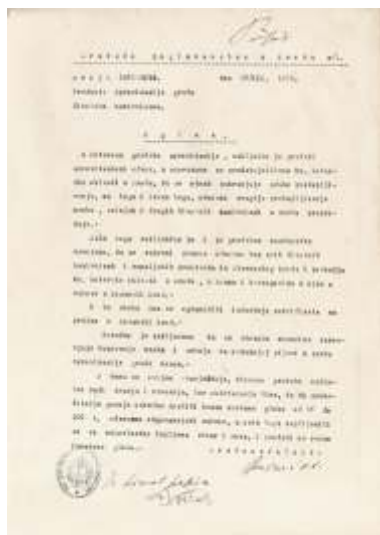

8. Tvr ava Brod po . 20. st. razglednica, papir, tisak 8,8 x 13,8 cm MBP/KPO 572 Središnji dio tvr ave s kapelom sv. Ane. I.B.

9. Knjiga zapisnika Brod na Savi, 1910. - 1915. karton, papir, rukopis 47 x 30 cm MBP/KPO 1211 Knjiga sadržava zapisnike sjednica

Gradskog zastupstva u Brodu na Savi, 22. ožujka 1910. - 24. travnja 1915. I.B.

10. Oglas Brod na Savi, 10. ožujka 1915. papir, strojopis, rukopis 29,5 x 21 cm HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt, 1914. - 1920. inv. br. 49 Obavijest gra animo o zabrani preprodaje namirnica te njihovog prijenosa u Bosnu i Hercegovinu. I.C.

11. Zamolba Brod na Savi, 14. travnja 1915. papir, strojopis, rukopis 29,5 x 21 cm HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt 1914. - 1920., inv. br. 49

Zamolba Gradskog poglavarstva Kr. zemaljskoj vladi, odjelu za narodno gospodarstvo za izdavanje dozvole za uvoz 25 vagona kukuruza iz Srijemske županije u svrhu aprovizacije grada Broda. I.C.

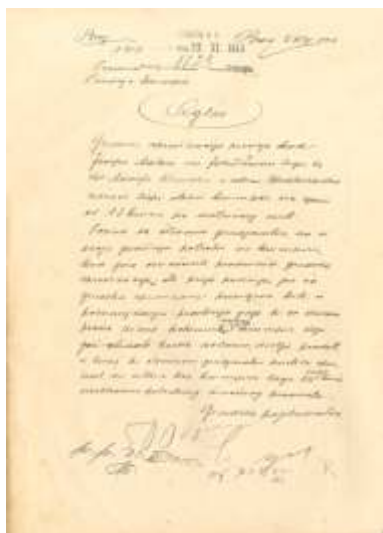

12. Dopis Budimpešta, 19. kolovoza 1915. papir, strojopis, rukopis 29,5 x 21 cm HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt 1914. - 1920, inv. br. 49 Obavijest svim hrvatsko-slavonskim županijskim i obrtnim oblastima o obveznoj predaji svih uzidanih kotlova, osim onih koje financijsko ravnateljstvo ostavi u op inama. I.C.

13. Zamolba Brod na Savi, 29. rujna 1915. papir, rukopis, 29,5 x 21 cm

HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt 1914.-1920, inv. br. 49
Zamolba Gradskom poglavarstvu za izdavanje dozvole za prodaju živežnih namirnica i drugih potrepština u svim vojni kim barakama na gradskom podru ju. I.C.

14. Oglas
Brod na Savi,
23. studenoga 1915.
papir, rukopis, 29,5 x 21 cm
HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt 1914. - 1920., inv. br. 49
Obavijest gra anima da gradska aprovizacija prodaje krumpir po cijeni od 18 kruna za metri ku centu kod Josipa Adlera na Jela i evom trgu te Adolfa Krausza u Berislavi evoj ulici. I.C.

15. Okružnica
Požega, 31. listopada 1916.
papir, tisak, 33 x 21 cm
MBP-22554
Okružnica velikog župana Požeške županije, odnosi se na gospodarski rad i prehranu stanovništva, rekviziciju žitarica, štednju živežnih namirnica, pridržavanje maksimalnih cijena pojedinih proizvoda, rad mjesnih aprovizacijskih odbora, obradu zemlje... I.C.

16. Zamolba
Brod na Savi,
19. prosinca 1916.
papir, tisak, rukopis
29,5 x 21 cm
HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, obrt, 1914. - 1920., inv. br. 49
Prva brodska pivovara, tvornica leda i mlina na valjke David Dombovits i sinovi, moli Gradsko poglavarstvo za povišenje cijene piva. I.C.

17. Iskaznica za mast
Brod na Savi, 1917.
papir, tisak, 15,2 x 7,7 cm
MBP-15210
Iskaznica Gradskog poglavarstva u Brodu za lipanj 1917., kojom se može kupiti 1/2 kg masti za jednu osobu. I.C.

18. Dopis Zadruga "Socijalisti ki Dom"
Brod na Savi, 21. velja e 1917.
papir, rukopis, 28 x 21,5 cm
HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, VII.
Zadruga izvješ uje Gradsko poglavarstvo da prilaže 56,58 kruna u korist obitelji mobiliziranih radnika, kao ist prihod s pokladne zabave održane u Radni kom domu. I.C.

19. Dopis Društva Crvenog križa
Brod na Savi, 15. rujna 1917.
papir, rukopis, 34 x 21 cm
MBP/ KU KPO 125/68

Obavijest Emi Mirković o izboru za odbornicu Podružnice Crvenog križa u Brodu, uz zamolbu "da tu čast dobrostivo primite i uradite na procvat društva a na korist i utjehu bjednih i nemoćnih ranjenika." I.B.

20. Doček bana Ivana baruna Skerleca u Brodu na Savi crno-bijela fotografija 9 x 14 cm
Ban Ivan barun Skerlec posjetio je zdravstvene ustanove u Brodu 10. rujna 1915.
vl. Zvonimir Toldi
I.C.

21. Bolnica u Radni kom domu crno-bijela fotografija 13 x 18 cm

MBP, Zbirka fotografija Pacijenti, zdravstveno osoblje i vojnici snimljeni u Radni kom domu u kojemu je 1914.-1918. bila smještena zarazna bolnica. I.C.

22. Bolnica u Višoj pu koj školi crno-bijela fotografija 9 x 14 cm
Pacijenti i zdravstveno osoblje snimljeni u Višoj pu koj (građanskoj) školi koja je tijekom rata korištena za potrebe vojne bolnice.
vl. Zvonimir Toldi
I.C.

23. Gradsko pu ka u iona Brod na Savi, 1909. razglednica, papir, tisak 9 x 14 cm
MBP/KPO 785
Naredbom Kraljevske zemaljske vlade od 21. veljače 1918., Viša pu ka škola pretvorena je u realnu gimnaziju.
I.B.

24. Izvještaj Zemaljske Više pu ke (građanske) škole realnog smjera u Brodu koncem školske godine 1916.-1917. Tisak: D. Zdravković, Brod n. S. papir, tisak, 23 x 15 cm, 50 str.
Izvještaj sadrži informacije o višim pu kim školama, u čitavom zboru škol. god. 1916/17., popis predmeta i sati za pojedine razrede, školske vijesti, naredbe, popis dobrotvora škole, doprinos

škole u ratne svrhe, popis učenika i učenica, statističke podatke. I.B.

25. Dopis Niže pu ke djevoja ke škole Brod na Savi, 29. srpnja 1916. papir, rukopis, 29,5 x 21 cm
HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, inv. br. 68
Izvješće Gradskom poglavarstvu o dostavi 1 kg i 75 dkg kupinovog lišća (čaj za vojsku).
I.C.

26. Dopis Niže pu ke djevoja ke škole Brod na Savi, 5. lipnja 1918. papir, rukopis, 29,5 x 21 cm
HR-DASB, Fond Gradsko poglavarstvo, inv. br. 68

Dopis Odboru za zaštitu mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika o dostavi 35 kruna i 71 filira, koji su u enice Niže pu ke djevoja ke i Ženske stru ne škole prikupile za ratne invalide.
I.C.

27. *Patriotski prsten sabirne akcije "Dadoh zlato za željezo"*
Hrvatska, 1914.
željezo, lijevanje
pr. 2,1 cm, š. 0,5 cm
MBP-22572
Prsten u obliku široke, plosnate alke s ispup enim natpisom: DADOH ZLATO ZA ŽELJEZO 1914. S vanjske strane utisnut je žig povjerenstva za organizaciju dobrovoljne ratne bolni arske službe u Zagrebu, koji ima oblik trolista, a na svakom listu po jedno slovo Z.Z.Ž.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 535, kat. br. VI/40.
I.B.

28. *Patriotski prsten*
Austrija (?), 1914.
željezo, lijevanje,
pr. 2 cm, š. 0,5 cm
MBP-22573

Prsten u obliku široke alke s urezanim natpisom: Gold gab ich für Eisen (Dadoh zlato za željezo) 1914.
I.B.

29. *Patriotski prsten*
Ma arska, 1915.
željezo, lijevanje
pr. 2,3 cm, š. 0,5 cm
MBP-22574
Prsten u obliku široke alke s ispup enim natpisom na ma arskom jeziku: VILAG-HABORU (svjetski rat) 1914-1915.
I. B.

30. *Patriotski mužar*
Austrija (?), 1917.
željezo, lijevanje
v. 12 cm, pr. otvora 12,8 cm
d. bati a 21 cm
MBP-22575
Mužar i bati izra eni su od željeza.

Na sredini oplošja, natpis: Durch Krieg/zum Sieg (Ratom do pobjede). S druge strane su godine: 1914-1917.
I.B.

31. *Ratna spomen-šalica*
Njema ka ili Austrija
po etak 20. st.
kamenina, glaziranje, višebojno otiskivanje
v. 9,8 cm, pr. 8,7 cm
MBP-22576
Šalica valjkastog oblika ukrašena medaljonima s poprsjima vladara Centralnih sila. S lijeva na desno: bugarski car Ferdinand I., njema ki car Wilhelm II., austrijski car Franjo Josip I., turski sultan Mehmed V. Medaljoni se nalaze unutar pravokutnog okvira od hrastovog liš a sa zastavama carevina. Iznad medaljona Wilhelma II. i Franje Josipa I. otisnut je stilizirani Željezni križ. Nedostaje drška.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011. 532., kat. br. VI/29.
I.B.

32. *Ratna spomen- aša*
1916.
Berndorfer Metallwarenfabrik Arthur Krupp A.G. (aša), Rudolf Marschall (medaljoni), Berndorf, 1915.
elik, bronca, lijevanje, kovanje, pozla ivanje, graviranje
v. 14,8 cm, pr. otvora 7,3 cm
MBP-22577
aša kupastog oblika, s dva medaljona na kojima su poprsja careva Franje Josipa I. i Wilhelma II. u profilu. Na medaljonima su

imena careva i signatura autora medalja: R. Marschall. Medaljoni su spojeni pozlaćenom trakom s perlastim rubom na kojoj je natpis na njemačkom jeziku pisan goticom: 1914. D. R.G. M. Kriegs - /Becher GES.GESCH.1916. Den eisernen Becher den vollen weicht/Den eisernen Helden der eisernen Zeit! (Željeznom mašom, punom nazdravite / Željeznim herojima željeznog vremena!). Ispod oba medaljona ugraviran teško čitljiv natpis.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 531, kat. br. VI/27.
I.B.

33. Orden željeznog križa I. stupnja
model iz Prvog svjetskog rata
1914. - 1918.
srebro, kovanje, lakiranje
4,3 x 4,3 cm
MBP/SP32

Istokračni križ (tip templarskog križa), crno lakiran s glatko poliranim rubom. U sredini križa je veliko slovo W (Wilhelm), u gornjem kraku kruna, a u donjem godina: 1914. Nali je glatko, s iglom za prikopavanje ordena na odjeću.
Lit.: B. Prister, Odlikovanja, Zagreb, 1984., 94.-96.
I.C.

34. Srebrna medalja za hrabrost I. stupnja cara Franje Josipa I.
Friedrich Leisek, Beč, 1867. - 1917.
srebro, kovanje, pr. 4 cm
MBP-20544
Avers: poprsje cara Franje Josipa I. u maršalskoj uniformi, udesno. Uokolo natpis: FRANZ JOSEPH I. V. G. G. KAISER V. OESTERREICH. Dolje uz rub signatura: LEISEK. Revers: lovorov vijenac s ukriženim zastavama; u sredini natpis: DER/TAPFERKEIT. Nedostaje vrpca (bijele boje, s dvjema širim okomitim crvenim prugama i s mnoštvom uskih vodoravnih crvenih pruga).
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 372, kat. br. III/28.
I.C.

35. Ranjeni kao medalja, za prvo ranjavanje
Richard Placht, Beč, 1918.
ratni materijal, kovanje
pr. 3,8 cm
MBP-20498
Avers: glava cara Karla I. u profilu udesno. Iznad njegove glave natpis: CAROLVS, a ispod su signatura

autora: R. PLACHT i dvije lovorove granice. Revers: natpis: LAESO/MILITI/MCMXVIII. Nedostaje vrpca (trokutasta, sivomaslinaste boje, s dvjema crvenim prugama uz rub i jednom crvenom, crno obrubljenom prugom u sredini).
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 371, kat. br. III/23.
I.C.

36. Medalja Car Franjo Josip I.
Rudolf Neuberger i Arnold Hartig, Beč, 1914.
bronca, kovanje, pr. 5 cm
MBP-20499
Avers: poprsje cara Franje Josipa I. udesno, s odlikovanjima; lijevo natpis: FRANC.IOS. I. Kod lijevog ramena, uz rub medalje, signatura: R. NEUBERGER. Revers: vojnici leže i pucaju iz oružja; u prvom planu ranjeni vojnici. Iznad vojnika stoji personificirani ženski krilati lik - Slava (Gloria), s vijencem u podignutoj desnoj i s palminom granicom u lijevoj ruci. U pozadini desno jurišaju vojnici. U egzergu dolje godina: 1914. i signatura: A. HARTIG.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 375, kat. br. III/46.
I.C.

37. Medalja
Smrt prijestolonasljednika Franje Ferdinanda 28. lipnja 1914.
Arnold Hartig, Beč, 1914.
bronca, kovanje, pr. 5 cm
MBP-20512
Avers: poprsje Franje Ferdinanda udesno; lijevo natpis u tri retka: ERZHERZOG/ FRANZ/FERDINAND.

Dolje signatura: A. HARTIG. Revers: Unutar lovorovog vijenca nalaze se manji trnov vijenac te križi s natpisom: 28. JUNI/1914. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 375, kat. br.III/ 43. I.C.

38. Medalja Carevi Franjo Josip I. i Wilhelm II.

1914. - 1916.

bronca, kovanje, pr. 5 cm

MBP-20517

Avers: poprsja austrijskog cara Franje Josipa I. i njema kog cara Wilhelma II. udesno. Revers: u prednjem planu lijevo njema ki i austrijski vojnik; desno vojnik koji leže i promatra dalekozorom te haubica. U pozadini se vodi bitka. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 379, kat. br. 70. I.C.

39. Medalja etiri vladara Centralnih sila

Anton Rudolf Weinberger, Be , 1916.

legura cinka, kovanje, pr. 5 cm

MBP- 20513

Avers: poprsja vladara Centralnih sila: njema kog cara Wilhelma II., austrijskog cara Franje Josipa I., turskog sultana Mehmeda V. i bugraskog cara Ferdinanda I. Uz rub natpis: GVILELMVS II-FRANC.JOS.I. MEHMED V. FERDINANDVS I. Lijevo dolje signatura: A. WEINBERGER. U egzergu natpis: VIRIBVS VNITIS/MCMXV. Revers: sv. Juraj ubija zmaja. Ljevicom drži štit s grbovima Centralnih sila. Uokolo natpis: S.GEORGII PRECIBVS BENEDICAT DEVS VLTERIVS

VICTRICIBVS ARMIS NOSTRIS CONFVNDENS PERFIDOS HOSTES.

Ispod zmaja signatura:

WEINBERGER. Desno godina: 1916.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,

379, kat. br. III/71.

I.C.

40. Medalja Protiv svjetskog neprijatelja

Wilhelm Hejda, Be , 1915.

legura cinka, kovanje

pr. 4,5 cm

MBP-20505

Avers: polunagi atlet, glava udesno, oslonjen o golemi ma okrenut prema dolje. Do ma a stoji dvoglavi orao, personifikacija Austro-Ugarske Monarhije. Lijevu nogu atleta obavlja mitološko zmijoliko bi e s nekoliko glava - Hidra. Dolje signatura: W. Hejda. Gore uz rub natpis: GEGEN EINE WELT FEINDE. Revers: natpis u šest redaka: ROTES/KREUZ KRIEGS-/HILFSBÜRO/KRIEGSFÜRSORGE-/AMT/1914-1915. Uokolo perlasti niz.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 397, kat. br. III/178.

I.C.

41. Medalja Conrad von Hötendorf

Alfred Hofmann, Be , 1915.

legura cinka, kovanje, pr. 4,5 cm

MBP- 20508

Avers: glava von Hötendorfa ulijevo; uokolo natpis: CONRAD FREIHERR VON HÖTZENDORF. Dolje signatura: ALFRED/HOFMANN/1915. Revers: natpis u šest redaka: ROTES/KREUZ KRIEGS-

/HILFSBÜRO/KRIEGSFÜRSORGE-/AMT/1914-1915.

Uokolo perlasti niz.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,

385, kat. br. III/107.

I.C.

42. Medalja Obrana

Wilhelm Hejda, Be , 1915.

legura cinka, kovanje

pr. 4,5 cm

MBP-20504

Avers: polunagi muškarac sjedi udesno, u krilu mu ma , dijelom prekriven draperijom koja pada izme u nogu muškarca. Objema rukama gr evito pridržava štit s grbom Habsburgovaca. Lijevo uz rub signatura: W. HEJDA. U egzergu natpis: ABWEHR. Revers: natpis u šest redaka: ROTES/KREUZ KRIEGS-/HILFSBÜRO/KRIEGSFÜRSORGE-/AMT/1914-1915. Uokolo perlasti niz.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 396, kat. br. III/173.

I.C.

43. Medalja Zapovjednici podmornica U-5 i U-12 Georg Ritter von Trapp i Egon von Lerch - junaci Jadrana

Heinrich Zita, Be , 1915.

legura cinka, kovanje

pr. 4,5 cm

MBP-20500

Avers: dva naga muškarca u e i poput Atlanta nose dvije podmornice na ramenima. Podmornice opkora uje bog mora Neptun (Posejdon), s trozubom u lijevoj ruci. Iznad podmornica njihovi nazivi: U-12/U-5. Uz rub

uokolo natpis: DEN HELDEN - DER ADRIA/von LERCH/von TRAPP. Na dnu signatura: HEIN. ZITA. Revers: natpis u šest redaka: ROTES/KREUZ KRIEGS-/HILFSBÜRO /KRIEGSFÜRSORGE-/AMT/1914-1915. Uokolo perlasti niz. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 391, kat. br. III/137. I.C.

45. *Medalja Bolnica Leopoldineum*
Joseph Tautenhayn, Be , 1915.
branca, kovanje, pr. 4,5 cm
MBP-20525
Jednostrana medalja: bolni arka pruža šalicu ranjenom vojniku koji sjedi na postolju. Do bolni arke stoji djevoj ica s lutkom. Na postolju signatura: JOS./TAUTENHAYN. Uokolo natpis: VERWUNDETENSPITAL DES VEREINES FÜR KRÜPPELKINDER-FÜRSORGE LEOPOLDINEUM. U egzergu godine: 1914-1915. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 399, kat. br. III/184. I.C.

47. *Plaketa Car Franjo Josip I. u molitvi*
oblikovao Anton Rudolf Weinberger, prema fotografiji: Karlo Scolik, Be , 1914. - 1916.
legura cinka, kovanje
7 x 6,2 cm
MBP-20515
Jednostrana plaketa; prikazuje cara Franju Josipa I. do pojasa, za stolom u molitvi, pognute glave i sklopljenih ruku. Gore uz rub natpis: GOTT WIRD UNS ZUM SIEGE HELFEN. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011, 377, kat. br. III/57. I.C.

44. *Medalja Uspomena na slavne i pobjedonosne borbe Kraljevskog 30. pješa kog domobranskog puka 1916.*

legura cinka, lijevanje
5,4 x 3,4 cm
MBP-20587

Medalja je ovalnog oblika, s otvorom za provla enje vrpce u gornjem dijelu.
Avers: domobran u ratnoj opremi zamahuje puškom. Na obodu natpis: AM. KIR. BUDAPESTI 30. HONVED. GYALOGEZRED /DICSOGES ES GYOZEDELMESE MARCZAI EMLEKERI/1914-1915-1916.

Revers: natpis u 18 redaka: 1914 SZERBIA:/VLAHOVIC, KULISTYE, PASKOVATZ /VALJEVO, KAMALJ, GROB. SLOVAC/ MISARI /1915/ KÁRPÁTOK:/ PATAKUJFALU, HATÁRHEGY, BI OK, /LUSZEZANY, KOBILA, VOLOSATE,/ KIESVÖLGY./ 1915 GALICZIA:/ DROHOBICZ, UGARSBERG, MOLODINCZE/ ZURAWNO, TURADI, ROZWADOW/ KAMIONKA - STRUMILOWA/ 1915. OROSZORSZÁG/ ADIMIR-WOLINSKY SWINIUCHY/ ROGOSTAJ, PODGORELCZY, ONYNI,/SMORDWA, MLYNOW/1916. BUKOWINA/ RAWANCZE-TOPORU.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 395, kat. br. III/165. I.C.

46. *Medalja Skrb Biroa za ratnu pomo za obitelj unova enih vojnika*
1915.
legura cinka, kovanje, pr. 5 cm
MBP-20503
Avers: Majka Božja i žena s malim djetetom u naru ju; u pozadini tri vojnika. Natpis: WELTKRIEG 1914=15. Revers: austrijski carski dvoglavi orao sa crvenim križem na prsima. Uokolo uz rub natpis: FÜR SORGE FÜR DIE FAMILIEN DER EINBERUFENEN - DAS KRIEGSHILFSBÜRO DES K. K. MIN. D. I.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 399, kat. br. III/185. I.C.

48. *Plaketa Karlo I. Habsburški, car i kralj*
Heinrich Kautsch, Be , 1917.
branca, kovanje, 7,5 x 5,6 cm
MBP-20520
Jednostrana plaketa; prikazuje poprsje cara i kralja Karla I. (IV.) Habsburškog udesno, uokvireno lovorovim vijencem. U donjem dijelu plakete kartuša s natpisom:

CAROLVS/ IMP.ET.REX. Na dnu desno signatura: H. KAUTSCH. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 382, kat. br. III/86. I.C.

49. Plaketa Udruženim silama Franz R. Stiasny, Be, 1917. bronca, kovanje, 7,1 x 6,5 cm MBP-20523

Jednostrana plaketa; prikazuje lava na postolju, lijevom prednjom šapom pridržava lovorovu granicu. Ispod lava proviruju vrhovi oružja. Ispred postolja su dvije krune: austrijska carska i ugarska kraljevska kruna. U pozadini zrake obasjavaju dvoglavog orla; na prsima nosi štiti razdijeljen u tri polja, u kojima su djelomično prikazani grbovi Njemačkog carstva, Mađarskog Kraljevstva i Turskog Carstva. Štiti je obrubljen lancem Ordена Zlatnog runa. Natpis: VIRIBUS/UNITIS/1914/1915. Dolje lijevo godine: 1916 - 1917, dolje desno signatura: F. STIASNY. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 377, kat. br. III/60 I.C.

50. Plaketa General Boroević - Armija na So i 1915. Gustav Siegfried Herrmann, Be, 1915. bronca, kovanje, 7,1 x 4,8 cm MBP-20519

etverokutna plaketa s povijenom gornjom stranicom. Avers: portret Svetozara Boroevića s pola leđa, glava udesno. U lijevom uglu signatura: G. HERRMANN. Dolje natpis: Gdl. V. BOROEVIC. Revers: ratni prikaz: četiri vojnika visoko na stijeni gađaju neprijatelja u podnožju, trojica pucaju puškama, a četvrti baca golemi kamen. U pozadini avion u letu. Dolje natpis: ISONZO-ARMEE/1915, flankiran s dva grba u uglovima: austrijskim i ugarskim te hrastovom i lovorovom granicom. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 385, kat. br. III/109. I.C.

51. Plaketa Zajednički središnji obavještajni biro

P. Tereszczuk, radionica Brüder Schneider, Be, 1916. legura cinka, lijevanje 6,5 x 8,9 cm MBP-20521 Jednostrana plaketa s lukom na podignutom gornjom stranicom. Oblikovana je poput triptiha, u prizoru slijeva vojnik na rukama nosi ranjenika; do njih stoji sestra bolnička koja uzima ranjenikovu identifikacijsku iskaznicu. U srednjem dijelu stoji nadvojvoda (?) - proćelnik Biroa. U desnom dijelu triptiha stoje tri žene; jedna drži dijete u naručju i vodi drugo dijete. Gore i dolje dvojezični natpis na njemačkom i mađarskom jeziku: GEMAINSAMES ZENTRALNACHWEISEBUREAU / KÖZÖS KÖZPONTI TUDÓSÍTÓ IRODA. Lijevo i desno godine: 1914/1916. U uglovima oznake Crvenog križa. U donjem desnom uglu signatura: P. TERESZCZUK. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 397, kat. br. III/176. I.C.

52. Značka Car Franjo Josip I. Rudolf Marschall, Be, 1915. tombak, lijevanje, 3,2 x 3,9 cm MBP-20573

Značka je nepravilnog oblika, prikazuje poprsje cara Franje Josipa I. udesno. U donjem desnom uglu signatura: R. MARSCHALL/1915. Lijevo natpis: FRANC IOS. I. Lijevo i desno od careva poprsja su lovorove granice. I.C.

53. Značka Car Karlo I. i carica Zita 1917.

tombak, lijevanje, 3,8 x 3,2 cm MBP-20671

Značka prikazuje glave cara Karla I. i carice Zite, iznad njih lovorov poluvijenac. Na vrhu značke grb Austro-Ugarske Monarhije, ispod godine: 19/17. Dolje natpis: KAISER/KARL I./ KAISERIN/ZITA. Straga je igla. I.C.

54. Značka s grbom Austro-Ugarske Monarhije iz 1915. 1915. - 1918.

tombak, kovanje i emajliranje 2,5 x 3,4 cm MBP-20559

Značka se sastoji od tri grba: austrijskog carskog, ugarskog kraljevskog i grba dinastije Habsburg (u sredini). Sve ih

povezuje vrpca s geslom:
INDIVISIBILITER AC
INSEPARABILITER (Nedjeljivo i
neraskidivo). Lijevo i desno
lorovova granica. Uz rubove su
zastave Austrije (crno-žute boje) i
Maarske (crveno-bijelo-zelene
boje).
I.C.

emajliranje, 2,9 x 2,2 cm
MBP-20526
Zna ka je izraena u obliku bijelo
emajliranog istokrnog križa sa
zlatnim rubovima i s krakovima koji
se povijeno sužavaju prema sjecištu
(tip tzv. Leopoldova križa). Na vrhu
križa je ugarska kruna sv. Stjepana.
U krakovima križa natpis: MLADEŽ
DOMOVINI /1914/1915. Straga su
igla i natpis: RATNO PRIPOMO NI
URED.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
440, kat. br. III/448.
I.C.

VITEZI VALJANI. Straga su igla i
sigantura: MORZSÁNYI
J/BUDAPEST/IV. ESKÜ-UT. 5.
I.C.

55. Zna ka etiri vladara
Centralnih sila
1915.
legura, tiještenje, 3,3 x 3,3 cm
MBP-20579
Zna ka je etvrtastog oblika, u
ovalnom medaljonu prikazuje
poprsja vladara centralnih sila:
austrijskog cara Franje Josipa I.,
turskog sultana Mehmeda V.,
njema kog cara Wilhelma II.,
bugarskog cara Ferdinanda I.
Ispod vladara lorovor poluvijenac i
natpis: VIRIBVS VNITIS
(Udruženim silama)/1915.
Gore u uglovima natpis:
FRANZ JOSEF I./MEHMED V./
WILHELM II./FERDINAND I.
I.C.

57. Zna ka 25. hrvatski
domobranski pješa ki puk iz
Zagreba
1914. - 1918.

legura cinka, tiještenje
3,6 x 2,9 cm
MBP-20530
Zna ka ima oblik štita s hrvatskom
šahovnicom, crvena polja su
šrafirana. U štitu je brojka: 25. Štit
je u gornjem dijelu obrubljen
hrastovim i lorovovim vijencem,
izme u njih je manji štit s grbom
grada Zagreba. Straga je igla.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
401, kat. br. III/200.
I.C.

59. Zna ka 96. pješa ki puk
Ferdinand Kronprinz von Rumänien
iz Karlovca, u bitkama kod
Costesina - Verene 1916.
radionica: Gustav Gurschner
Be , 1916.
legura cinka, tiještenje
pr. 3,5 cm
MBP-20770
Zna ka je kružnog oblika, s
upisanim pravokutnim poljem u
kojem je prikazana grupa vojnika u
borbi. U etiri egzerga natpisi: INF.
96 RGT./COSTESIN
/VERENA/WELT/KRIEG. Straga su
igla i signatura: AUSGEFÜHRT G.
GURSCHNER/WIEN-2.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
401, kat. br. III/199.
I.C.

58. Zna ka 10. domobranska
varaždinska husarska pukovnija
radionica: Joseph Morzsányi,
Budimpešta, 1914. - 1918.

tombak, tiještenje, 4,7 x 4,2 cm
MBP-20638
Zna ka prikazuje vojnika na konju;
u pozadini krajolik. Gore štit
obrubljen lorovovim poluvijencem i
natpisom: DH/10., na štitu ugarska
kruna sv. Stjepana. Na gornjoj
polovici zan ke, lijevo i desno
natpis: NA VOJSKU, NA VOJSKU

56. Zna ka Mladež domovini
1914. - 1915.
tombak pozla eni, kovanje i

60. Zna ka 3. armija u Beogradu
9. listopada 1915.

autor predložka: Richard Assmann,
Be , radionica: Gustav Gurschner
Be , 1915.

tombak, tiještenje, 3, 2 x 6 cm
MBP-20527

Zna ka prikazuje panoramu
Beograda s brdima Vra ar i Avala.
Dolje na rijeci plovi brod. Lijevo i
desno su dva stupi a od lovorova
liš a. Gore natpis: 1915/VK.

VRA AR /AVALA. Dolje natpis:
VIRIBUS UNITIS 9.

OCTOBRIS/BELGRAD 3. ARMEE.

Straga su igla i signature: ENTW. V.

RICH. ASSMANN/AUSGEF. V.

ATELIER GURSCHNER /WIEN VII./2.

LINDENGASSE 9.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
405, kat. br. III/222.

I.C.

3,6 x 2,6 cm
MBP-20571

Zna ka je oblikovana poput štita, u
sredini je glava cara Franje Josipa I.
ulijevo, ispod natpis: VIRIBUS
UNITIS. Uz rub natpis: K.u.K
BALKANSTREITKRÄFTE/1914/15.

Straga su igla i signatura:
GURSCHNER/WIEN.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
405, kat. br. III/226.

I.C.

64. Zna ka Vojna grupa
Böhm-Ermolli

radionica: Gustav Gurschner
Be , 1915. - 1916.

tombak, tiještenje, 3,4 x 3 cm
MBP-20590

Na zvjezdastom polju zraka leži
kvadrat s natpisom:
HEERES/GRUPPE/BÖHM/ERMOLLI.

S gornje i donje strane natpis:

WELT/KRIEG. U donjem dijelu

zna ke na lovorovim gran icama su
grbovi: Njema kog Carstva, Austro-
Ugarske Monarhije i Turskog

Carstva. Straga su igla i signatura:

G. GURSCHNER/ WIEN VII/2.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
407, kat. br. III/233.

I.C.

61. Zna ka Vojna grupa Bosna,
Hercegovina i Dalmacija

radionica: Gustav Gurschner
Be , 1916.

tombak, tiještenje, pr. 3,1 cm
MBP-20531

Zna ka je kružnog oblika; u gornjoj
polovici prikazuje glavu cara Franje
Josipa I. ulijevo. Iznad polukružni

natpis: 1914 WELTKRIEG 1916. U

sredini lijevo grb Bosne, desno grb
Dalmacije. U donjoj polovici zna ke

natpis u etiri retka: BOSNIEN/
HERZEGOVINA/ DALMATIEN/1916.

Straga su igla i signatura: ATELIER
GURSCHNER/WIEN VII/ 2 /

LINDENGASSE 9.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
403, kat. br. III/211.

I.C.

63. Zna ka Carski i kraljevski
konjski bojni tramvaj

radionica: Gustav Gurschner
Be , 1917.

tombak pozla eni, tiještenje,
3,8 x 3,3 cm
MBP-20529

U romboidnom polju prikazane su
dvije konjske glave polulijevo,

ispred njih simbol prijevoza - krilati
kota s dvjema lovorovim

gran icama. U pozadini vagoneti u
krajoliku. Romb je položen na krug

koji ve im dijelom prekriva. Uz rub
kruga natpis: 1914 K.u.K.

PFERDEFELDBAHN. 1917.

Straga su igla i signatura: AUSGEF./
ATELIER GURSCHNER/ WIEN VII/2.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
425, kat. br. III/351.

I.C.

65. Zna ka 32. ma arski kraljevski
domobranski pješ a ki puk iz
Kostanjevice

radionica: Joseph Morzsányi
Budimpešta, 1914. - 1918.

tombak posrebreni, tiještenje
4,1 x 5,2 cm
MBP-20532

Zna ka je izra ena u obliku vojni ke
kacige na ijem vrhu lebdi krilati

ženski lik - Slava (Gloria) s
lovorovim vijencem u kojem je

brojka: 32. Do vijenca natpis:

HONVÉD. Lijevo dolje natpis:

KOSTANJEVICA. Dolje desno natpis

u tri retka: UHNOW, SAN,

DUNAJEC,/KÁRPÁTOK, OROSZLEN

GYELORSZÁG/ WOLHYNIA. Straga

62. Zna ka Balkanska vojska
1914. - 1915.

radionica: Gustav Gurschner
Be , 1915.

legura cinka, tiještenje

su igla i signatura: MORZSANY J
BUDAPEST/IV. ESKÜ UT.5.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
417, kat. br. III/303.
I.C.

66. Zna ka Sanitetske ete
1914. - 1916.
radionica: Greiner (?)
Be , 1916.
mjed, tiještenje, 3,2 x 4,5 cm
MBP-20533
Zna ka prikazuje palog vojnika koji
desnom rukom steže pušku. Iza
njegovih le a stoji sanitetski pas,
koji lavezom doziva bolni are s
nosilima. Kompozicija je uokvirena
dvama stupi ima od lovorovog liš a
i natpisima: 1914 WELTKRIEG
1916/SANITÄTS-TRUPPEN. Straga
su igla i signatura: GREINER/WIEN
VII.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
425, kat. br. III/356.
I.C.

67. Zna ka Carsko-kraljevska
vojna bolnica 4/4 u svjetskom ratu
1914. - 1917.
radionica: Arkanzas, Budimpešta
1917.
pozla ena legura, kovanje i
emajliranje, 3 x 2,6 cm
MBP-20572
Zna ka ima oblik bijelo emajlirane
zastave na stijegu sa zlatnim
linijama uz rub. U sredini crveni križ
sa zlatnim obrubom. Gore i dolje
natpis: K.u.K. Feldspital 4/4 / im

Weltkrieg 1914-17. Straga su igla i
signatura: ARKANZAS/VI. VACIUTCA
28/ BUDAPEST VEDVE.
I.C.

68. Zna ka V. carska i kraljevska
uprava vojnog prijevoza
1916.
alpaka, tiještenje, 3,7 x 2,7 cm
MBP-20534
U sredini kartuša s natpisom: K.u.K.
FELD/TRANSPORT/ LEITUNG
V./1914=16. Gore carski inicijali: FJI.
Oko kartuše lovorov vijenac s
natpisom: WELT/KRIEG. U donjem
dijelu zna ke polukrug sa simbolom
prijehoza: šaka drži krilatu
željezni ku osovinu s dva kota a.
Straga je igla.
Lit.: Dadoh zlato za željezo...,
2011.,425, kat. br. III/357.
I.C.

69. Zna ka 8. konji ka divizijska
skupina
1914. - 1918.
bronca pozla ena, kovanje i
emajliranje, 2,6 x 3 cm
MBP-20564
Zna ka je ovalnog oblika,
obrubljena emajliranim lovorovim
vijencem, u dnu svezanom u vor;
gore dvije krune: carska austrijska i
kraljevska ugarska krana sv.
Stjepana. U sredini crno emajlirani
medaljon s pozla enim natpisom: 8
KTD. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
419, kat. br. III/312.
I.C.

70. Zna ka Korpus Hofmann
1914. - 1915. u Karpatica
1915.
legura cinka, tiještenje
4,1 x 3 cm
MBP-20567
Zna ka ima oblik izduženog
osmerokuta; u središnjem kružnom
polju prikazano je poprsje vojnika
udesno, koji zamahuje puškom u
bliskoj borbi s neprijateljem. Polje
je obrubljeno vijencem jelkinih
gran ica. Gore natpis: KARPATHEN.
Dolje natpis u tri retka:
KORPS/HOFMANN/ 1914-1915.
Straga je igla.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 407,
kat. br. III/238.
I.C.

71. Zna ka Škodin mužar
M-11 kalibra 30,5 cm
1916.
legura pozla ena, lijevanje
3,3 x 4,7 cm
MBP-20568
Zna ka je ovalnog oblika, prikazuje
mužar i etiri vojnika: dvojica
namiještaju cijev, a dvojica vuku
granatu na kolicima. Gore lijevo
natpis: 30,5, gore desno godine:
1914-16.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011.,
423, kat. br. III/343.
I.C.

72. Zna ka Prekomorska flota u svjetskom ratu
radionica: G. Greiner
Be , 1916.
alpaka, tiještenje, 3,7 x 4,2 cm
MBP-20569
Zna ka prikazuje pomorsku bitku: austrijska podmornica potapa neprijateljski brod. Natpis uz rub: WELT-/KRIEG/ 1914/1916/ HOCHSEE-FLOTTE. Gore je mali ovalni medaljon s likom admirala Hausa etvrt ulijevo i natpisom: GR. ADMIRAL/A. HAUS. Straga su igla i signatura: G. GREINER/ WIEN VII.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 427, kat. br. III/363.
I.C.

73. Zna ka Društvo Bijelog križa
1914. - 1918.
mjed, lijevanje i emajliranje
3,3 x 2 cm
MBP-20574
Zna ka je ovalnog oblika; prikazuje austrijski grb s bijelim emajliranim križem u sredini, obrubljen zeleno emajliranim lovorovim vijencem. Na vrhu zna ke je austrijska carska kruna, djelomično emajlirana. Iz krune, lijevo i desno, izlazi vrpca ukrašena plavim emajlom. Straga je igla.
Civilno društvo Bijelog križa

utemeljeno je 1822. pod pokroviteljstvom kneza Adolfa Josefa von Schwarzenberga.
Lit.: Za cara i domovinu..., 2008., 111, kat. br. 62.
I.C.

74. Zna ka 57. pješa ka divizijska skupina
Czibulka, barun (?), 1915.
radionica: Gustav Gurschner
Be , 1915.
legura cinka, tiještenje
3 x 4,6 cm
MBP-20582
Zna ka je oblikovana poput triptiha, lijevo je iš upan i preokrenut panj s korijenjem i natpis: SERBIEN/1914. U sredini pejzaž s natpisom: 57. I.T.D./1914/15/DOBERDO. Desno je džamija u kraljiku i natpis: SERB. ALB./1915. Straga su igla i signatura: ENTWURF./ OBERLTN. BARON CZIBULKA/ AUSGEF./ATELIER G. GURSCHNER/WIEN VII/2.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 409, kat. br. III/245.
I.C.

75. Zna ka Skijaška eta,
1914. - 1916.
radionica: Brüder Schneider
Be , 1916.
legura cinka, tiještenje
3,6 x 4 cm
MBP-20584
Zna ka je izra ena u obliku

ogledala s okvirom, u ovalnom polju prikazuje dva vojnika na skijama, u spustu ulijevo. U pozadini šuma i planine. Gore u okviru je grb Austro-Ugarske Monarhije iz 1915., flankiran lijevo i desno palminim granama. Ispod palminih grana su godine: 1914/1916. Dolje natpis: SCHNEESCHUHTRUPPE. Straga je igla i signatura: BRÜD. SCHNEIDER/WIEN V.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 425, kat. br. III/354.
I.C.

76. Zna ka na orukavcima službenika Biroa za ratnu pomoć Ministarstva unutrašnjih poslova
1914. - 1918.
tombak pozla eni, kovanje i emajliranje, pr. 2,8 cm
MBP-20592
U obliku je istokra nog križa, s ispup enim i zaobljenim krakovima koji se sužavaju prema sjecištu. U krakovima križa su dvoglavi orlovi, u sredini križa je crno emajlirani kvadrat s inicijalima: KF (=Kriegsfürsorge). Straga je spojnica za zapu ak orukavca.
Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 427., kat. br. III/365.
I.C.

77. Zna ka 1. austrijski domobranski ulanski puk
1914. - 1918.
tombak, kovanje i emajliranje
3,3 x 2,5 cm
MBP-20593

Značka je ovalnog oblika, u sredini na lovorovu lišću nalazi se emajlirana austrijska zastava s carskim monogramom: FJI. Pri vrhu je kružno brončano polje s austrijskom carskom krunom. Na plavo emajliranom rubu natpis: K. K. LANDWEHR ULANEN REG. No.1. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 421, kat. br. III/324.

I.C.

78. Značka austrougarskih željezničara

1914.

tombak, kovanje i emajliranje
pr. 3 cm

MBP-20596

Značka je kružnog oblika, na crnoj podlozi stilizirana pozlaćena oznaka austrougarskih željeznica - krilati kotač, iznad godina: 1914, dolje natpis: VIRIBUS/UNITIS (Udruženim silama). Uokolo lovorov vijenac, gore natpis: K.f.E. Straga su igla i signatura: OFFICIELLES/ABZEICHEN/FÜR/EISENBÄHNER.

I.C.

79. Značka u obliku puške Svjetski rat 1914. - 1917.

1917.

tombak, kovanje i emajliranje
0,7 x 4,7 cm

MBP-20598

Značka u obliku puške s natpisom: WELTKRIEG 1914-17. Straga je igla.

I.C.

80. Značka Carska i kraljevska kurirska pošta Vrhovnog vojnog zapovjedništva

G. Kövesdy, Beč, radionica:

Gustav Gurschner, Beč, 1917.

tombak, liještenje, 4,1 x 2,2 cm

MBP-20669

Značka prikazuje polunagoga antičkog atletu s kacigom, štitom u lijevoj i zastavicom na koplju u desnoj ruci, stoji na osovini koja povezuje dva krilata kotača. U sredini lijevo natpis: WELT-/KRIEG/1914-/1917. Dolje natpis: K.U.K. KURIER-POSTEN/DES A. O. K. (A.O.K. = Armee-Oberkommando). Sasvim na dnu signatura: ENTW. KÖVESDY. G. Straga su igla i signatura: AUSGEF. ATEL./G. GURSCHNER/WIEN VII/2.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 425, kat. br. 352.

I.C.

81. Značka 15. korpus na Solu i od 1915. do 1917. godine

radionica: Brüder Schneider

Beč, 1917.

tombak, liještenje, 4,3 x 3,2 cm

MBP-20684

Značka je pravokutnog oblika, prikazuje vojnika ulijevo, visoko u brdima, desne noge podignute na izbočenu stijenu, oko koje lebde oblaci. Vojnik u desnoj ruci, oslonjenom na podignutu nogu, drži ručnu bombu, dok lijevom rukom pridržava pušku. Vojnikova kaciga izlazi iz gabarita značke. Natpis gore i u sredini: 15. KORPS./AM

ISONZO/1915-1917. Straga su igla i signatura: BRÜDER SCHNEIDER/WIEN 5.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 408, kat. br. III/241.

I.C.

82. Značka 9. pješaka ki puk Graf Clerfayt iz Stryja (Galicija)

Adolf J. Jelinek, Beč, radionica:

Brüder Schneider, Beč, 1917.

legura cinka, liještenje

4,3 x 3,7 cm

MBP-20722

Značka prikazuje veliku brojku: 9 s izlazećim suncem, koju okružuju dva vojnika u heraldičkom stavu. Vojnici se naslanjaju na štitove. Na desnom štitu signatura: A. JELINEK. Dolje natpis: KuK. JNF. REG. 9. 1914-17. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 410, kat. br. III/252.

I.C.

83. Značka 21. korpus 1916.

H. Bartle, radionica: Gustav

Gurschner, Beč, 1916.

alpak, liještenje, 3 x 3 cm

MBP-20773

Značka prikazuje srednjovjekovnog viteza u oklopu, s mačem u desnoj ruci. Lijevom rukom drži štit s apliciranim velikim runolistom - simbolom austrijskih lovačkih jedinica. Kompoziciju uokviruje lovorov vijenac s trakama. U gornjem lijevom i desnom uglu godina: 19/16., dolje natpis: 21.

KORPS. Straga su signature: ENTW. LTN. H. BERTLE/ AUSGEF. ATELIER GURSCHNER/ WIEN VII/2. Nedostaje igla. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 408, kat. br. 242. I.C.

84. Zna ka 3. austrijski domobranski konji ki strelja ki puk 1914. - 1918.

tombak pozla eni, kovanje i emajliranje, 4 x 2,2 cm MBP-20777

Zna ka je ovalnog oblika, u sredini ispup eni crveno emajlirani medaljon s prekrizenom brojkom: 3, uokviren pozla enim lovorovim vijencem. Na vrhu zna ke austrijska carska kruna, pozla ena i dijelom emajlirana. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 420, kat. br. 323. I.C.

85. Zna ka Osiguranje željezni ke pruge, 1914. - 1916.

radionica: Gustav Gurschner Be , 1916.

tombak, tiještenje, 3,8 x 2,9 cm MBP-20784

Zna ka je nepravilnog oblika, u izduženom osmerokutu prikazuje vojnika s puškom na ramenu udesno, u pozadini drveni željezni ki most s elektri nim

stupom i žicama. Polje je obrubljeno stiliziranim lovorovim vijencem, s gornje strane nadsvo eno "krovom" s natpisom: 1914-16./ EISENBAHNSICHERUNG. Straga su igla i signatura: ATEL. G. GURSCHNER /WIEN VII/2. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 425, kat. br. III/350. I.C.

86. Zna ka Carsko i kraljevsko brdsko topništvo

autor predložka: Liebich (?) 1914. - 1918.

legura cinka, tiještenje 4,3 x 3,5 cm MBP-20798

Zna ka prikazuje vojnika za topom, u nišanjenju mu pomaže sv. Barbara, zaštitnica topništva. Na vrhu zna ke raskriljeni orao drži vijenac. Dolje signatura: LIEBICH, ispod nje natpis: K.u.K. Gebirgs-Artillerie. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 421, kat. br. III/332. I.C.

87. Zna ka 17. pješa ki puk Kronprinz iz Ljubljane

autor predložka i proizvo a : Gustav Gurschner, Be , 1916. mjed, tiještenje, 3,8 x 2,7 cm MBP-20992

Zna ka prikazuje glavu mladog kraljevi a ulijevo, duge kovr ave

kose, ispod brade natpis: FRANZ/JOSEF/OTTO. Iza vrata signatura: G. Iznad glave kraljevi a je kruna. U donjem dijelu zna ke, na lovorovu vijencu kartuša s natpisom: 17. INF. REG./KRONPRINZ./19-24./XI.16., flankiran grbovima Kranjske i Ljubljane. Straga su igla i signatura: ANTW. U./AUSGEF./ATEL. G. GURSCHNER/WIEN VII/1. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 410, kat. br. III/254. I.C.

88. Zna ka Boži 1915. na ratištu 1915.

elik, tiještenje, 3,2 x 2 cm MBP-20565

Zna ka je oblikovana poput štita; prikazuje uspravljen ma s dvije gran ice jelke, u sredini godina: 19/15, dolje uz rub polukružni natpis: WEIHNACHTEN IM FELDE. Podloga zna ke je crno lakirana. Straga je igla.

Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 429, kat. br. III/372. I.C.

89. Zna ka Oklopni vlak - Boži 1916. na bojištu

tombak, tiještenje, 3,4 x 4,4 cm MBP-20577

Zna ka prikazuje oklopni vlak na pruzi, ispod natpis: WEIHNACHTEN IM FELDE 1916. Natpis gore: PANZERZUG. Zna ka je ukrašena lovorovim i jelkinim gran icama. I.C.

90. *Božići naših oeva i djedova*
1914. - 1918.

Predrag Goll

2002.

crtež crnom kredom, laviran
močilima, bijela tempera /papir
31,5 x 41,5 cm

MBP/GU 584

D.L.J.M.

91. *ako višeg pješaka kog asnika*
carske i kraljevske vojske
Be (?), poslije 1910.

oča, svila, koža, pozamenterijska
traka, pozlaena legura
pr. 22,5 cm, v. 12,5 cm
MBP-22543

ako (tvrda kapa) ovalnog oblika,
izrađena od crne oče, uz gornji rub
kalote ukrašen zlatnožutom
pozamenterijskom trakom. Na
eonom dijelu nalazi se kokarda -
grb (dvooglavi orao s grbom
Habsburga). Grb je nadvišen
utaknutom rozetom u obliku
polukalote koja je prekrivena
lan i em pletenim od pozlaenih
metalnih niti s monogramom
vladara (FJ I). Tjemeni dio i štitnik
izrađeni su od crne lakirane kože,
štitnik je prekriven metalnim
nitima.

Lit.: *Dadoh zlato za željezo...*, 2011.,
442, kat. br. IV/3.

I.C.

92. *Crna asnika kapa*
Austro-Ugarska Monarhija
Be (?), poslije 1910.

tkanina, koža, pozamenterija,
pr. 24 cm, v. 12 cm

MBP-22544

Crna asnika kapa. Uz rub
opšivena zlatnožutim
pozamenterijskim gajtanom s
upletenim crnim svilenim nitima.
Na eonom dijelu je crni lakirani
štitnik i remen "jurišna traka" s
kopom za reguliranje i dugmetima
na krajevima te pozamenterijskom
petljom s dugmetom i
pozamenterijskom rozetom s
carskim monogramom iznad petlje.
Lit.: *Dadoh zlato za željezo...*, 2011.,
443, kat. br. IV/5

I.C.

93. *Ratna kapa asnika*
Austro-Ugarska Monarhija
poslije 1915.

tkanina, koža, pozamenterija
d. 20 cm, š. 18 cm, v. 10 cm
MBP-22545

Sivozelenkasta ratna kapa s plitkim
štitnikom u boji tkanine, uz rub
pojačana kožnatom trakom.
Dvostrukog je oplošja, kopa se na
eonom dijelu s dva dugmeta,
iznad kojih je pozamenterijska
rozeta s carskim monogramom. S
lijeve strane oplošja pričevene su
dvije petlje za uticanje vojnih
znakova.

Lit.: *Dadoh zlato za željezo...*, 2011.,
447, kat. br. IV/19.

I.C.

94. *Oružnički godišnjak 1916.*

papir, tisak, ilustrirano,
str. 218 + oglasi

14 x 10 cm

MBP/SP 1030

Zagreb, Naklada oružničke
mornarske knjižnice: Tisak Eugena
Košaka u Samoboru, 1915., uredio
major M. Mizler. Uz različite
propise, godišnjak sadrži podatke o
kraljevskoj obitelji, oružništvu i
vojsci Austro-Ugarske Monarhije,
građanskim oblastima u Hrvatskoj i
Slavoniji, županijskim i kotarskim
oblastima, gradskim
poglavarstvima, pravosudnim i
financijskim oblastima...

I.C.

95. *Vojnička identifikacijska*
kutijica

Austro-Ugarska Monarhija, 1914.

mjed, papir, vrpca, 5,8 x 3,3 cm

MBP/SP 1127

Plosnata kutijica bez ukrasa, u
sredini spojena šarkom, s karičicom
za provlačenje uzice. U kutijici se
nalazi tiskani listić s
identifikacijskim podacima Mihalja
Bartološa iz općine Trnjan, iz
pripadnika Hrvatske domobranske
pješake pukovnije.

I.C.

96. Iskaznica identiteta

Ante Ben evi a
1918.

karton, fotografija, tisak, rukopis,
pe at

11,5 x 7 cm

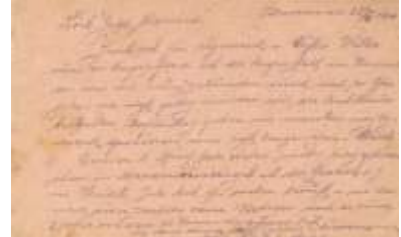
MBP-22549

Iskaznica s fotografijom poru nika Ante Ben evi a, pripadnika 13. pukovnije brdskog topništva. Sve rubrike kao i naslov tiskane su njema kim jezikom.

I.C.

Dopisnicu iz zarobljeništva u Rusiji, roditeljima u Brod na Savi napisao je Koloman Ben evi .
I.C.

101. Ratni dnevnik Dragutina Schwendemanna

karton, papir, tisak, rukopis
10,5 x 6,3 cm

MBP-22552

U džepni kalendar za 1917., Schwendemann je na njema kom jeziku bilježio doga aje na bojišnici u Galiciji.

I.C.

97. Zapisnik

Brod na Savi, 1915.

papir, strojopis, 29,5 x 21 cm

HR-DASB, Fond Gradsko

poglavarstvo, inv. br. 68

Zapisnik sjednice Gradskog

zastupstva od 23. listopada 1915.

na kojoj je general Svetozar pl.

Borojevi od Bojne izabran za

po asnog gra anina Broda na Savi.

I.C.

98. Dopisnica

28. srpnja 1916.

papir, tisak, rukopis

9,5 x 13,5 cm

MBP-22550

99. Dopisnica

6. velja e 1917.

papir, tisak, rukopis

9 x 14 cm

MBP-22551

S bojišnice na So i, dopisnicu je roditeljima u Brod na Savi napisao Ante Ben evi .

I.C.

100. Dopisnica

1916.

papir, tisak, rukopis

9 x 14 cm

MBP-22553

Dopisnicu na njema kom jeziku, s bojišta u Galiciji supruzi Josefini u Brod na Savi napisao je Dragutin Schwendemann.

I.C.

102. S bojišnice na So i

1917.

crno-bijela fotografija

11,5 x 9 cm

MBP, Zbirka fotografija
Na fotografiji su Ivan Brli i Emil
Rebreanu.
I.C.

103. Austrougarski vojnici na
Talijanskoj bojišnici
1918.

crno-bijela fotografija
8,8 x 13,8 cm
MBP/FSP 959
I.C.

104. Asni ki stan na Talijanskoj
bojišnici
1917.

crno-bijela fotografija
14 x 8,8 cm
MBP/SP957
Marti Bogdanovi u Brod na Savi,
fotografiju je poslao unuk Pero
Pokop i , pripadnik 28.
domobranske pješačke pukovnije.
I.C.

105. S bojišnice u Galiciji
1915.

crno-bijela fotografija
13,8 x 8,8 cm
vl. Zvonimir Toldi
I.C.

106. Izgled rova/šanca na bojištu

Isto no bojište, 1915.
crno-bijela fotografija
13,8 x 8,8 cm
vl. Zvonimir Toldi
I.C.

107. Ruševine nakon bitke

Isto no bojište, 1915.
crno-bijela fotografija
13,8 x 8,8 cm
vl. Zvonimir Toldi
I.C.

108. Vojni ka uturica
1914.
aluminij, pluto
20,5 x 10,5 cm

MBP/SP 29
Limena trbušasta uturica, s
uzdužnim brazdama i plutenim
epom. Ispod otvora urezano:
SCHOLTZ/MATEOCZ/1914/1/2 I.
I.C.

109. Vojni ka uturica
Austrija, 1916.

metal, emajliranje
21,8 x 9 cm
MBP-22546
Duguljasta uturica s plutenim
epom i uzicom spojenom na dvije
uglate ručice. Na gornjem dijelu
natpis: AUSTRIA/1916/WERKE.
I.C.

110. Torbica za namirnice
1914.- 1918.

tkanina, koža
29,5 x 20,5 cm
MBP-22547
Torbica od grube tkanine s
poklopcem i kožnatom kopom.
Pripadala je Dragutinu
Schwendemannu.
I.C.

111. Plinska maska sa suhim cjedilom
 (?), 1916. - 1918.
 gumirano platno, staklo, kovina
 20 x 25,5 cm
 MBP-22548
 Plinska maska sa suhim cjedilom zaštićuje dišne organe, kožu lica, oči i usta od bojnih otrova. Gumirano platno prilijepa na cijelu površinu lica, zategnuto je vrpčama oko glave i straga, oči su zaštićene kružnim staklom. Diše se kroz oduške za udisaj i izdisaj. Na odušak za udisaj priključeno je cjedilo, koje se sastoji od kovinske kutije sa smjesom za filtriranje. Ispunjena je aktivnim ugljenom koji zadržava, upija i kemijski razlaže bojni otrov. Lit.: Stoljeće promjena..., 42, kat. br. 54. I.C.

112. Sablja austrougarske konjice M 1904
 Beč, Austrija, oko 1904. - 1918.
 željezo, koža, drvo, lijevanje, kovanje
 d. 108 cm, d. sjekiva 81 cm, š. sjekiva 3 cm, d. korica 89 cm
 MBP/KPO 343
 Držak drven, brazdan, presvučen kožom. Ležnja okovana željeznom "uhom" nastavlja se u plitku kapu sa zakovicom na tjemenu. Rukobran željezni, luku oblikovan s asimetričnom zdjelicom na kojoj su dva duguljasta proreza i 27 manjih rupica. Sjekivo jednobridno, blago zakrivljeno, sa zadebljanim hrptom. Lit.: Marija Šercer, Sablje, 1979., 118. I.B.

113. Austrijski poluautomatski pištolj Steyr (Steyr-Hahn) M.11 (M.12), 9 mm
 (Österreichische Waffenfabrikgesellschaft Steyr, Austrija, Steyr, 1917.)
 željezo, drvo
 d. 21,5 cm, d. cijevi 12,7 cm
 kalibar: 9 mm
 MBP/SP 113
 Na lijevoj strani navlake pištolja urezan je natpis: STEYR 1917, utisnuti su kontrolni znakovi slova: K i S. Serijski broj pištolja 4174 V nalazi se na lijevoj strani navlake cijevi i na štitniku okidača. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 491, kat.br. V/140. I.C.

114. Austrijski vojni revolver M 98 (1915) - Rast & Gasser M 1898 (1915)
 Rast & Gasser Wien, Austrija, Beč, 1915.
 željezo, drvo
 d. 22,6 cm, d. cijevi 11,7 cm
 kalibar: 8 mm.
 MBP/SP 101
 Na lijevoj strani cijevi utisnuta je oznaka: ML (molibden legura) i serijski broj: 143368. Na okviru revolvera nalazi se serijski broj i žig proizvođača: PATENT/RAST & GASSER/ WIEN. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 495, kat. br. V/152. I. C.

115. Ugarska inačica vojne puške Mannlicher M 1888/90
 Maarska, Budimpešta, 1895.
 željezo, drvo
 d. 100 cm, d. cijevi: 48 cm
 kalibar: 8 mm
 MBP/SP 76
 Na cijevi je utisnut natpis: BUDAPEST i godina: 95 (1895.)
 Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 482, kat. br. V/103. I. C.

116. Srpska vojnička puška Mauser M1899
 Deutsche Waffen-und Munitionsfabrik Berlin
 Njemačka, Berlin, 1900.-1906.
 željezo, drvo
 d. 123 cm, d. cijevi: 72,5 cm
 kalibar: 7 mm
 MBP/SP 79
 Na sanduku je utisnuta oznaka proizvođača i irilicom: NEMA KE FABRIKE ORUŽJA I MUNICIJE BERLIN, serijski broj: 40665, grb Kraljevine Srbije i oznaka modela: MODEL 1899. Lit.: Dadoh zlato za željezo..., 2011., 487, kat. br. V/128. I.C.

117. Štap
 1918.
 kovina, drvo, rezbarenje
 d. 87 cm
 MBP/SP 424
 Štap rezbaren motivima: srca, ptice, zeca, vinove loze. Ispod rukohvata natpis: SPOMEN RATA 1918. Na donjem je dijelu metalna alka. I. C.

118. Štap
1918.
drvo, rezbarenje, d. 92 cm
MBP/SP 425
Štap je rezbaren po cijeloj površini, biljnim i životinjskim motivima. Na gornjem dijelu natpis: BOŽE ŽIVI BOŽE ŠTITI KRALJA NAŠEG I NAŠ DOM. USPOMENA IZ VELIKOG SVJETSKOG RATA I POPBJEDE NAD PREMO NIM NEPRIJATELJIMA G 1914 - 1918. Ispod je oval s natpisom: C.I.K./KARLO IV, iznad njega godina: 1916., grb Austro-Ugarske Monarhije i natpisi: VIRIBUS UNITIS (Udruženim silama), ŽIVILI VIERNI POBIEDONOSCI AUSTROUGARSKA-NJEMA KA-TURSKA I BUGARSKA. Na središnjem dijelu štapa je austrougarski vojnik, desnom nogom na glavi zmije. Na tijelu zmije natpis: RUSIJA - FRANCUSKA - ENGLEZKA - JAPAN - ITALIJA - SRBIJA - CR. GORA - BELGIJA - RUMUNJSKA - AMERIKA. IZRADIO/ IVAN/ MILOŠIN I / U RATNOM /ROBSTVU/ U RUSIJI. I.C.

119. Gradjani! Rodoljubi!
"Kad otaca nema, nek se spasu djeca"
Brod na Savi, 1918.
plakat, papir, tisak
48 x 63,5 cm
MBP- 20069
Gra anski odbor u Brodu poziva na veliko posijelo u korist siro adi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije, koje e se održati u Kasini 25. svibnja 1918. I.C.

120. Narode!
plakat, 1918.
papir, tisak, 47 x 30 cm
Arhiv obitelji Brli
Objava Odbora Narodnog vije a o proglašenju neovisnosti te poziv vojnim bjeguncima da se vrate ku ama bez straha od progona. I.C.

121. Vatroslav Brli
crno-bijela fotografija
16,3 x 10, 5 cm
MBP, Zbirka fotografija Vatroslav Brli (1862.-1923.), odvjetnik, istaknuti lan Stranke prava, pokreta "Posavske Hrvatske", kasnije lan Hrvatsko-srpske koalicije, predsjednik odbora Narodnog vije a i predsjednik Demokratske stranke u Brodu u Kraljevini SHS. I.C.

122. Narode!
Tiskara H. Schulman
Brod n./S., 1918.
plakat, papir, tisak, 58 x 42 cm
MBP-17264
Poziv privremenog pododbora Narodnog vije a za grad Brod i okolicu na veliku narodnu skupštinu 1. studenoga 1918., na kojoj e se provesti kona na organizacija pododbora za grad Brod i okolicu, a nazo it e joj izaslanici Narodnog vije a iz Zagreba. I.C.

123. Narode! Vojnici!
Tiskara H. Schulmann
Brod n. S., 1918.
plakat, papir, tisak, 47 x 32 cm
Arhiv obitelji Brli
Obavijest Narodnog vije a Slovenaca, Hrvata i Srba da je Hrvatski sabor proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba te da je proglašen prijeki sud za ubojstva, kra e, razbojstva, palež... I.C.

Literatura

- Artuković Mato, Parlamentarni izbori u Brodu 1848. do 1990., Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu, Slavonski Brod, 2000.
- Bunčić Ivanka, Hrvatsko pjevačko društvo "Davor", Vijesti 8, Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 1994.
- Dadoh zlato za željezo, Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 2011.
- Čaković Čakovića u Prvom svjetskom ratu 1914. - 1918., katalog izložbe, Čakovo, 2014.
- Geiger Vladimir, Skica za povijest Čakovića i Čakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918., Zbornik Muzeja Čakovštine 11, Čakovo, 2013.
- Herman Kaurić Vijoleta, Projekt gradnje vojne zarazne bolnice u Brodu na Savi za Prvog svjetskog rata, Scrinia Slavonica 9, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod, 2009.
- Hrvatska enciklopedija 1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1999,
- Hrvatska enciklopedija 10, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2008.
- Huzjan Vladimir, Raspuštanje Hrvatskog domobranstva nakon završetka Prvog svjetskog rata, časopis za suvremenu povijest, 37, br. 2, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2005.
- Jović Dragiša, Konjević Mile, Radnički pokret u Slavonskom Brodu između dva svjetska rata, Slavonski Brod, 1974.
- Kolar Mira, Gospodarski život Broda od 1900. do 1941., Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu, Slavonski Brod, 2000.
- Kolar Mira, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvog svjetskog rata, Slavonski Brod, 2008.
- Kovačević Ivan, Radnički pokret u Slavonskom Brodu 1873 - 1914., Slavonski Brod, 1976.
- Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi IV (1879-1932), Slavonski Brod, 2003.
- Marković Mirko, Brod; kulturno-povijesna monografija, Slavonski Brod, 1994.
- Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915., ratni almanah, Osijek, 1915.
- Ostajmer Branko, Upisi ratnoga zajma u Čakovu i Čakovštini 1914. - 1918., Zbornik Muzeja Čakovštine 11, Čakovo, 2013.
- Ostajmer Branko, Geiger Vladimir, Spomenici - kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Čakovića i Čakovštine u Prvom svjetskom ratu, Zbornik Muzeja Čakovštine 11, Čakovo, 2013.
- Prišter Boris, Odlikovanja, katalog muzejskih zbirki XXI, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1984.
- Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod, Slavonski Brod, 1975.
- Stoljećima promjena, katalog izložbe, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2000.
- Šercer Marija, Sablje, Povijesni muzej Hrvatske, katalog muzejskih zbirki XVIII., Zagreb, 1979.
- Toldić Zvonimir, Brod na Savi, Dva zlatna doba, Slavonski Brod, 1991.
- Vojna enciklopedija, 9, Beograd, 1975.
- Za cara i domovinu (1914. - 1918.), katalog izložbe, Povijesni muzej Istre, Pula, 2008.
- Zanatska izložba u Slavonskom Brodu od 29. VII do 5. VIII 1934., Slavonski Brod, 1934.
- Zavičajnici malo spominjani, prešućivani i zaboravljeni: Dragutin Schwendemann, Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 2005.

Izvori

- Arhiv obitelji Brlić u Slavonskom Brodu, k 67, sv. 6
- Državni arhiv u Slavonskom Brodu: Fond Gradsko poglavarstvo; Fond Kraljevska kotarska oblast Slavonski Brod
- Rukopisna građa Luke Lukića, Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod
- Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1914. - 1917.

Tisak

- Hrvatska obrana, Osijek, 1915.
- Posavska Hrvatska, Brod na Savi, 1917., 1918.

Nakladnik Muzej Brodskog Posavlja
Za nakladnika Danijela Ljubi i Mitrovi
Autorica izložbe i kataloga Ivanka Cafuta
Suradnica Ivanka Bun i
Autori kataloških jedinica Ivanka Bun i (I.B.), Ivanka Cafuta (I.C.),
Josip Lozuk (J.L.), Danijela Ljubi i Mitrovi (D.L.J.M.)
Priprema izložaka Željko av i , Mario Kauzlari - Preparatorska radionica MBP-a
Fotografije Zbirka fotografija MBP-a, Damir Fajdeti , Željko Matuško
Postav izložbe Ivanka Cafuta, Ante Areli , Željko av i
Oblikovanje naslovnice Danijela Ljubi i Mitrovi
Grafi ka priprema Autor, Slavonski Brod
Tisak Publicum, Slavonski Brod
Naklada 300

CIP – Katalogizacija u publikaciji

UDK 94(497.5 Slavonski Brod)"1914/1918"

CAFUTA, Ivanka

Iza bojišnice : živjeti u Brodu na Savi 1914.-1918. /
[autorica izložbe i kataloga] Ivanka Cafuta.- Slavonski Brod
: Muzej Brodskog Posavlja, 2014.- 48 str. : ilustr ; 30 cm

ISBN 978-953-7116-39-2

MBP

Muzej Brodskog Posavlja
Osnovan 1934.
35000 Slavonki Brod
Star evi eva 40
Tel./fax: 035 / 447 415
e-mail: muzej-bp@sb.t-com.hr
www.muzejbp.hr

